

Szekeres István (Budakalász):

A történeti összehasonlító jeltörténet módszerének írástörténeti műveletei az ótörök és székely írás kutatásában

Tanulmányom célja: Ismertetni az ótörök és székely írás kutatástörténetében alkalmazott módszereket, valamint a *történeti összehasonlító jeltörténet módszer írástörténeti műveleteit*, amelyek szakszerű alkalmazásával, *kizárólagos biztonsággal tudjuk levezetni minden első-fokon képzett írás betűinek történetét* abból a piktográfiából, amelyből származtak.

— *Máig vitatott a keleti türk* (más néven ótörök) és vele együtt *a székely írás* származása. Kutatói (többnyire) megmaradtak az egykor vélt arámi írástörténeti előzményeken belül oly módon, hogy *az arámiból származó szír írást nyelvükre alkalmazva átvették a szogdok*, s ebből alkották meg a törökök a saját írásukat. Amelyből — a székely írás is származott. Ez utóbbi bizonyságként említik, hogy az ótörök és székely írás ʾn' és l's' (sz) betűjének rajza és hangértéke egyezik, és mindkettőt jobbról balra írták. Valamint: nem jelölték mindig a magánhangzókat. Épp úgy, mint az ótörök írásban.

Vannak kutatók, akik kihagyják az átvevők sorából a szír írást, s a közvetlen arámi - szogd előzményre építik véleményüket. Ezért a szogd írás betűire Prods Oktor Skjaervo iránológus (még 1996-ban) az „arámi-szogd” elnevezést javasolta.

„A keleti türk írás története Róna-Tas András rekonstrukciója szerint négy korszakra bontható. A törökök egy arameus eredetű, a szogdhoz és az arameus írás egy sajátos, az egykori Grúzia területén használt változatához, az armazihoz közel álló, de egyikkel sem azonos írást vettek át — az elmélet szerint a szogd, az armazi és a törökök által átvett írás mehet vissza közös ősré.” (Sándor Klára 2014, 74.) Ehhez annyit fűznék csak hozzá:

Hol vannak a bizonyító, korszakokat feliratokkal igazoló és követhető adatok? —

De példakép említhetem a tőlünk minden szempontból távoli Brahmi írás kutatástörténetét is, amely írás alapvető mintája volt a Dél-Ázsiában alkotott számos szótagírásnak, s amelyet az indiai tudósok természetes szubjektivitással a még feltáratlan Indus-völgyi Írásból származtatnak. Az európaiak pedig szintén az arámiból.

Az arámi irányzat képviselői arra hivatkoznak, hogy a két írásban az azonos (vagy hasonló) hangokat néhány esetben hasonló rajzú és hangértékű betűk jelölik.

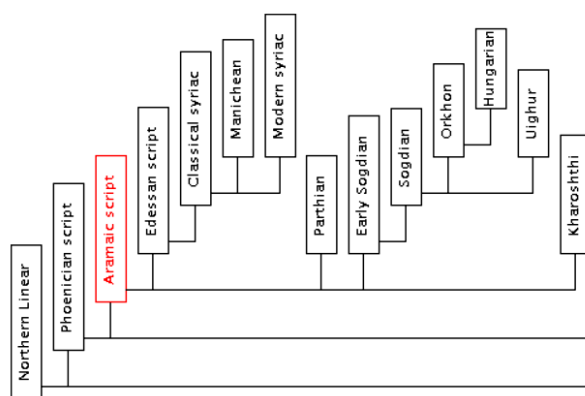
A *brahmi* ᱵ 'ga' szótagbetű rajza azonos a *birodalmi arámi* 𐤅 'g' hangot jelölő betűvel, amely a protosinai „gimmel” akrofoniás hangértékű származéka; a *brahmi* 𑖦 'tha' szótagbetűhöz hasonlít az arámi 𐤓 't' betű, amely a protosinai „teth” akrofoniás hangértékű származéka; a két *brahmi* 𑖧 𑖨 'ta' szótagbetű hasonlít az arámi 𐤔 't' betűhöz, amely a protosinai „taw” akrofoniás hangértékű származéka; a *brahmi* 𑖩 'a' betű rajza majdnem egyezik az arámi 𐤁 'a' betűvel, amely a protosinai „aleph” akrofoniás hangértékű származéka.

Egy írás átvevőinek ismerni kellett annak az („átadó”) írásnak az írásjeleit (: piktogrammait, betűit) **és más írástörténeti sajátosságait, amit átvettek a saját írásuk alkotására. Ezért nem lehet nagy „időrendi szakadék” sem az átadó és az átvevő írás használata között, ami kizárja az írástörténeti kapcsolat lehetőségét.** Ez jól látható és ellenőrizhető az írások egyetemes történetében.

A „*birodalmi arámi*” írás i. e. 5. századtól i. u. az i. e. 3. század végéig volt használatos a Perzsa Birodalomban; a *brahmi* pedig i.e. 5. századtól i. u. a 4. századig, amely időrendi egybeesés támogatja a két írás között feltehető időrendi kapcsolatokat. Bár az idézett négy hasonló rajzú és hangértékű betű önmagában kevés az írástörténeti kapcsolat hiteles bizonyítására. —

Az ótörök írás történetével Friedrich Wilhelm Radloff és Vilhelm Thomsentől kezdődően paleográfusok, nyelvészek és turkológusok egyaránt foglalkoztak. (Sir Gerard Clauson, Igor Leonidovich Kyzlasov, Azgar Mukhamadiev, Altay Sarsenuly Amanzholov, Soslanbek Baichorov, stb., stb. Közös jellemzőjük, hogy (egymástól) többnyire átvették az arámi (iráni) eredet teóriáját. Gondolati eltérésekkel.

Kyzlasov türk (ótörök) „írásfa” rajza csak annyiban tér el a korábbi véleményektől, hogy közvetlenül az arámiból származtatja a korai szogd írást, s ebből a későbbit, amelyből az orhoni és a „magyar”, valamint az uigur írás is származik. De nem határozza meg, hogy melyik arámiból.

Soslanbek Baichorov a „Nyugati Türk írás” máig vitatható hangértékű betűit veti össze más török ábécék betűivel. Köztük néhány székely betűvel is:

Variations of the Western Türkic runiform alphabet and their correspondences in other alphabets
(Added: Unicode font, I.Kyzlasov script classification, S.Baichorov zones' ethnic population, A.Mikhamadiev Turanian alphabet)

I.Kyzlasov's Script Designation	D: Don D: Don Kuban K: Kuban		M: Murfatlar T: Tissa	D: Don- Kuban K: Kuban	T: Tissa	Enisei- Orkhon- Talas	None		
Ethnical Affiliation	Huns + Bulgars Alans: Ases/Azes + Tokhars/Digors		Bulgars Bajanaks Avars	Khazars "Alans" Bulgars	Esegs Esegels Seklers	Orkhon - Ashina Türks	Ephtalite		
Variations of the Western Tyurkic runic alphabet and their correspondences in other alphabets									
Phonetic values									
No	Kyrgyz Cyrillic	Latin	N. Caucasian variation	Danube Tyurkic variation	Volga Don variation	Sekler matches	Orkhon- Yenisey matches	Turanian (A.Mikhamadiev)	Unicode
1	а	a	2200 (in ligatures)	✓	✓	24✓	1✓	2200	✓
2	б	b	5000				✓	5000	✓
3	в	v	1000 X (be) X (bi) X (bi) X (bi)	1	2R	X (bi)	2R	-	2
4	г	g	2222222222	2222	3	Λ	EE	2222	✓
5	д	d	2222222222	188	22222222			-	✓
6	е	e	2222222222	X	2222		2222 (A)	22	X
7	з	z	2222222222		2222		2222	-	X
8	и	i	2222222222		2222	2222		2222	missing
9	о	o	2222222222		2222			-	missing
10	е	e	2222222222		2222	2	I	2222	missing
11	ё	yo	2222222222	2	2222	4	F	2222	missing
12	ж	zh	2222222222					2222	missing
13	з	z	2222222222			2222	2222	2222	✓
14	у	u	2222222222	2222	2	2222	2222	2222	✓
15	ю	y	2222222222	2222	2	2222	2222	2222	✓
16	к	k	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
17	к	q	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
18	л	l	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
19	л	r	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
20	м	m	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
21	н	n	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
22	н	ny	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
23	нг	ng	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
24	о	o	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
25	п	p	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
26	р	r	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
27	р	r	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
28	с	s	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
29	с	s	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
30	т	t	2222222222 (in ligatures)			22222222	2222	2222	✓
31	т	t	2222222222 (in ligatures)			2222	2222	2222	✓
32	у	u	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
33	у	w	2222222222		2222	2222	2222	2222	✓
34	х	x	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
35	х	ch	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
36	ш	sh	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
37	ш	ch	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
38	ш	ch	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓
39	ш	ch	2222222222	2222	2222	2222	2222	2222	✓

Az ótörök írás szogd előzményeinek a Stein Aurél (1906-1908-ban) Dunhuangban talált „régi szogd levelek” betűformáit tartják, amely levelek keletkezését i. u. 312-313 körüli évekre teszik. (Walter Bruno Henning iránológus i. u. 311-re.) Még nem a későbbi szogd folyóírással írták, így betűrajzai az arámihoz jobban hasonlíthatók.

Az ótörök írás származtatásáról „Miért nem lehetnek az ótörök írás előzményei az arámi és a szogd írás betűi” címmel már írtam egy rövid, betűtörténeti részletekbe nem menő tanulmányt. Most pótlom.

Tekintsük át táblázatomban rajzuk és hangértékük szerint — a főnóciáitól a régi szogd ábécéig **az azonos hangértékű betűket**, hogy (rajzaik) mennyiben felelnek meg, vagy nem — egymásnak:

Föníciai ábc i. e. 1100-tól i. u. 300-ig	Arámi ábc i. e. 10. szd. — i. u. 100-ig	Imperial Aramaic i.e. 5. szd. — i. e. 3. szd.	Szír Estrangela i. kezdete — i. u. 8. szd.	Régi szogd ábc i. u. 3. szd.
1. ālaph [']	 [']	 ālaph [a; e]	 [']	 aleph [a, ā]
2. bēth [b]	 [b]	 bēth [b/v]	 [b]	 bēth [β]
3. gāmal [g]	 [g]	 gāmal [g/γ]	 [g]	 gimel [γ]
4. daleth [d]	 [d]	 dālath [d]	 [d]	—
5. hē [h]	 [h]	 hē [h]	 [h]	 hē [Ø, a]
6. waw [v]	 [v]	 waw [v/o/u]	 [v]	 waw [w, u, ū, o, ō]
7. zayin [z]	 [z]	 zayin [z]	 [z]	 zayin [z, ž]
8. ḥeth [h]	 [ḥ]	 ḥeth [h]	 [ḥ]	 het [x]
9. ṭeth [t]	 [ṭ]	 ṭeth [t]	 [ṭ]	—
10. yodh [y]	 [y]	 yudh [j/i/e]	 [y]	 yodh [y, i, ī, e, ē]
11. kaph [k]	 [k]	 kap [k/x]	 [k]	 kaph [k, g]
12. lamādh [l]	 [l]	 lamādh [l]	 [l]	 lamed [δ, l]
13. mēm [m]	 [m]	 mēm [m]	 [m]	 mem [m]
14. nun [n]	 [n]	 nun [n]	 [n]	 nun [n]
15. semkath [s]	 [s]	 semkath [s]	 [s]	 samekh [s]
16. ʾayin [ʾ]	 [ʾ]	 ʾē [ʔ]	 [ʾ]	 ayin [Ø, a]
17. peh [p]	 [p]	 pe [p]	 [p]	 pe [p]
18. šādhē [š]	 [š]	 šādhē [š]	 [š]	 sadhe [č, j]
19. qoph [q]	 [q]	 qoph [q]	 [q]	—
20. rēsh [r]	 [r]	 rēsh [r]	 [r]	 resh [r]
21. shin [š]	 [š]	 shin [š]	 [š]	 shin [š]
22. tau [t]	 [t]	 tau [t/θ]	 [t]	 taw [t, d]

Ha végigtekintünk a föníciai ábécéből származó *azonos hangértékű arámi és a birodalmi arámi betűk* oszlopain, akkor rögtön látjuk, hogy a birodalmi arámi betűk rajzainak több mint fele kevesebb vonallal írható (véshető), egyszerűsített rajzú betű. Érvényesült az írásjelek „fejlődésének” általános „törvénye”, amely szerint az írásjelek rajzváltozásai a képszerű (piktogram) előzményektől mindig

a munkatakarékos, kevesebb vonallal, könnyebben véshető, róható (írható) formák felé fejlődnek.

A legegyszerűbb, csupán két vonalból álló No, 3. **gāmal** [g/γ] betű, a No, 12. **lamādh** [l] betű, és a No, 17. **pe** [p] betű föníciai és arámi(k) rajzai között nincs lényeges eltérés, mert ezek egyszerű rajzai (tovább) nem egyszerűsíthetők. Ha mégis változik rajzuk: akkor nincs közük egymáshoz. Mint a szogd **gimel** [γ] betűnek a birodalmi arámi **gāmal** [g/γ], vagy a szír **g** [g] hangértékű betűhöz.

De vannak teljesen új, *kicserélt rajzú* betűk is **a birodalmi arámiban**, amelyek rajzai **a korai arámi** előzményeiből egyszerűsítéssel sem vezethetők le, mert **azonosító vonalaik vezetése, kapcsolásuk szöge és módja (!)** — teljesen különbözik. Ilyen a No, 1. **ālaph** [a; e] betű; a No, 5. **hē** [h] betű; a No, 8. **ḥeth**, szintén [h] betű; a No, 10. **yudh** [j/i/e] betű; a No, 11. **kap** [k/x] betű; a No, 13. **mēm** [m] betű; a No, 14. No. **nun** [n] betű; a No, 15. **semkath** [s] betű; és a No, 22. **tau** [t/θ] betű.

Ezen betűk rajzai (két-három betű rajzától eltekintve) *a régi szogd ábécében* ismét más rajzra cserélve, újabb rajzzal jelennek meg! — ami arra enged következtetni, hogy eredeti rajzaikat már rég elfelejtették. Ezért **teljesen laikus feltevés a régi szogd betűk arámi eredetére hivatkozni!**

*Ha egy betű rajzának változatai között már nem állapítható meg szabályos, azonosító összefüggés, akkor már nem rajzának „fejlődésről”, hanem cseréjéről beszélhetünk! A betű kicserélt rajza eredetkutatásra alkalmatlan! — mert nem egyezik piktogram előzményű rajzával. Ha pedig a betű rajza nem egyezik piktogram-előzményű rajzával, akkor eredetének, származásának bizonyítása már hitelesen nem lehetséges. Mert egy piktogramot **rajza és jelentése azonosít**, a belőle első fokon képzett betűt pedig **rajza és jelentése szavából képzett hangértéke** határoz meg a **betűképző nyelven**.*

A szír **Estrangela ábécé** betűinek többsége **sem származhat a birodalmi arámi ábécé betűiből**, mert **a birodalmi arámi** No, 1. **ālaph** [a; e] betűnél bonyolultabb a szír **Estrangela** **[ʾ]** betű rajza; a No, 5. **hē** [h] betűnél teljesen más és bonyolultabb a **[h]** betű rajza; a No, 6. **waw** [v/o/u] betűnél a szír **[v]** betű rajza, stb., stb.

Kivételesen a birodalmi arámi No, 7. **zayin** [z] és a szír **[z]** betűrajzok „majdnem azonossága”. **Valamint hasonlóak — ha a az arámi betűt 90°-al jobbra elfordították**, a birodalmi No, 3. **gāmal** [g/γ] és a szír **[g]** betű; a birodalmi No, 10. **yudh** [j/i/e] és a szír **[y]** (j) betű; a birodalmi No, 16. **ṣād** [ʾ] és a szír **[ʾ]** betű. De néhány betű hasonlósága még semmit nem jelent.

A birodalmi arámi írás használatának megszűnése és a szír ábécé alkotása között kb. 300 év telt el.

— Még nagyobb, már szinte „időszakadék” van a **birodalmi arámi** és a **régi szogd levelek** (abc) betűi között. Csak négy hasonlítható rajzú betű van:

A birodalmi arámi No, 8. 𐤇 **heth** [h] betű a szogd 𐰇 **heth** [x] betűvel; a No, 11. 𐤊 **kap** [k/x] betű a szogd 𐰇 **kaph** [k, g] betűvel; a No, 13. 𐤌 **mēm** [m] betű a szogd 𐰇 **mem** [m] betűvel; a birodalmi No, 20. 𐤎 **rēsh** [r] betű pedig a szogd 𐰇 **resh** [r] betűvel mutat hasonlóságot. A többi szogd betű rajzával már nem.

A *szír Estrangela* betűk közül csak a No, 6. ܐ [v] betű a szogd 𐰇 **waw** [w,u, ū, o, ō] betűvel; a szír No, 12. ܠ [l] betű a szogd 𐰇 **lamed** [δ, l] betűvel mutat azonosíthatóságot. *Tehát a szír írás betűit nem vehették át a szogdok!*

S ha a régi szogd ábécé betűit rajzuk és hangértékük szerint összevetjük a türk (ótörök) betűkkel, akkor látjuk, hogy — a betűk rajzait tekintve — nincs közülük egymáshoz!

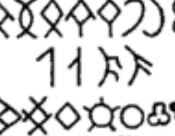
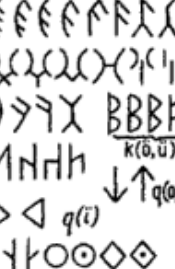
Rajzával és egyik hangértékével csupán a szogd No. 1. 𐰀 **aleph** [a, ā] betű hasonló az ótörök 𐰀 'a, ā' betűhöz, de ennek semmi köze az arámi, sem a szír betűhöz! Csak a No, 12. 𐰇 **lamed** [δ, l] és a No, 17. 𐰇 **pe** [p] hasonló. E kettő pedig a legegyszerűbb rajzú betű. (!)

A *betűk azonosításának törvénye* szerint két azonos rajzú betűnek csak akkor van köze egymáshoz, *ha egyazon piktográfiának egyazon piktogramjából (ideogrammjaiból) származnak*, miként az ábécé első fokon képzett többi betűje is. (A betűk hangértékeit az átvevők a saját nyelvükre alkalmazva megváltoztathatják, miként történt a latin betűk különböző nyelvekre történt alkalmazásánál Európában.)

Már Wilhelm Thomsen és Jevgenyij Dmitrievich Polivanov javasolta azoknak a betűknek ideogrammákból való levezetését, amelyek betűformái nem találhatók meg az Arámi ábécében. Thomsen 1893-ban alternatív lehetőségként javasolta a kínai „tamgákból” történő származtatást. De javasolataik nem találtak folytatásra.

Altay Sarsenuly Amanzholov (Amanzsalov) szinte az összes föníciaiból származó *sémi* és *nem sémi* írás és „ősi grafikai logogramok” rajzaiban véli a Türk runák „genetikai kapcsolatait” megtalálni, amely táblázat — véleménye szerint — segítséget ad a további kutatásokhoz:

Table 3. Genetic links of Türkic runes.

Türkic runes (graphems)	phon ems	Correspondencies in Mediterranean alphabets			
		SEMITIC			NON-SEMITIC
		Phoen	Aram	S.Sem	
	a, ä i, i o, u ö, ü				Sid. Kar. i, Gr. i, Lic. i Gr. u, E.Gr. u, ü
	b p m	 	 	 	Gr. b, Sid. b Gr. p, Etr. p, Kar. p Kar. m, Ret. m
	d t z s, š š č n l r j	 	 	 	Kar. t, t(t-d), Ven. t Lic. z, Etr. s, Sid. s Lid. s, Etr. s, Lic. s Gr. n, Etr. n Gr. l, Etr. l Gr. r, Ret. r Gr. j, Ret. j
	[g] [x] [k] [q] [ŋ]	 	 	 	Gr. h>e, Lik. i Ven. h, Lic. h, Lik. k Gr. k, W.Gr. k, Etr. k Gr. h, Etr. h, Mes. h Gr. q, Etr. q Lik. g, Mes. h

Rövidítések:

Aram. - Arámi ábécé (ága föníciai szemita); **Görög** - Ókori görög ábécé; **Ven.** - Venet ábécé (version etruszk); W.Greek - nyugati ága az ősi görög ábécének; **Kar.** - Kari ábécé; **Lid.** - Lidiai ábécé; **Lic.** - Lician ábécé; **Mes.** - Messap ábécé; **Pit.** - Pician ábécé; **Ret.** - Retiai ábécé (etruszk változata); **Sid.** - Sidian ábécé; **Phoen.** - Föníciai (Észak-Semi) ábécé; **Etr.** - Etruszk ábécé; **S .Sem.** - Dél-Semi ábécé.

„A táblázatban a türk runaforma karakterek paleográfiai fejlődésük és fonológiai kapcsolatuknak megfelelően vannak csoportosítva, amely lehetővé teszi, hogy követni tudjuk a török ábécé runaformáinak fejlődését a rendkívül gazdag és teljes grafikai rendszerré, amely tükrözi hosszú fejlődésének történetét az

„АМАНЖОЛЮБ módszerének alapvető hibája, hogy a betűk piktogram, ideogramma előzményeit nem az „írástörténeti rokonságban” keresi meg, így történetükben nem vethetők össze, nem ellenőrizhetők.

Nem ismeri a jelek alkotásának, fejlődésének (romlásának), steppei szabályait. Például: a b' jelből fejlődött ki a b jel. Vagy: a dél-sémi j' jelből fejlődött ki a j és az n jel, stb. A betűk rajzának változásához írástörténeti szabályt vagy törvényszerűséget nem fűz. Csupán állít, mert a „jelfejlődések” átmenetére nem létezik bizonyító írástörténeti emlék, felirat.

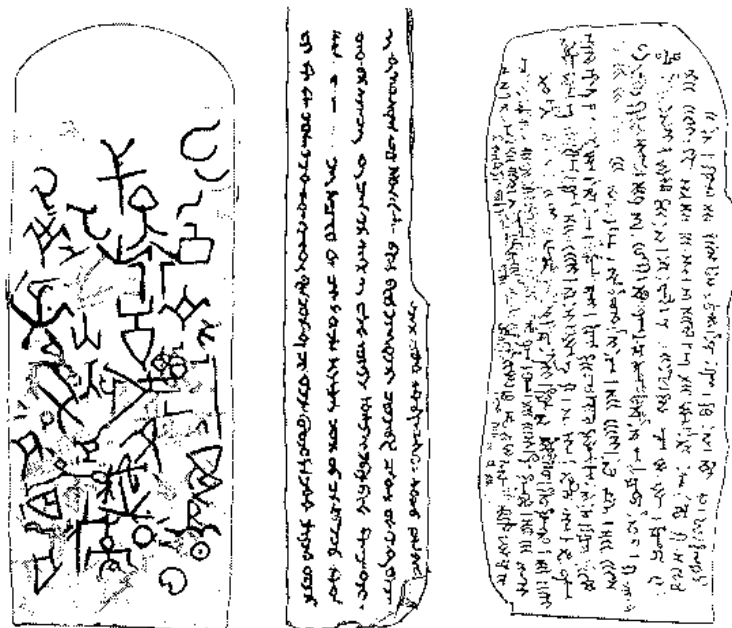
Vagy: a jel jelentése: čip, čibič «прут, тонкая гибкая ветвь» (vessző, vékony hajlékony ág). Vagy: el «рука, кисть, руки» (kéz, kézfej, kezek). Vagy: таη «утренняя заря» (reggeli hajnalpír). Vagy: еη «лицо, щеки» (arc, arcok), s ezzel összefüggésben: ant – and «клятва, присяга» (eskü, fogadalom). (Utóbbi hangértékei helyesen: nt és nd.)

Amanzsolov a betűk piktogram előzményeinek rajzát és jelentését nem hiteles írástörténeti forrásanyagban azonosítva nevezi meg, hanem olyan jelentések ráfogásával, amit a saját szubjektív gondolatvilágából merít. Így összehasonlító ellenőrzés nélkül — egy jelentés: 'ay (aj), Hold' „találattól” eltekintve — semmi közül sincs az ótörök betűk piktogram előzményeinek hiteles, ellenőrizhető jelentéséhez még akkor sem, ha a „ráfogott” jelentések szavai a hangértékek levezetésére megfelelnek. Hasonló példákkal bőven találkozunk a hazai szévely rovasírás kutatói között is.”

Az ótörök írás eredetének kutatói (többnyire) az Arámi írásából származtatják az ótörök írást, mert épp úgy mássalhangzó jelölő, és jobbról balra írják, mint az arámit. Ezért az ótörök írás grafémáihoz keresnek (kerestek) összehasonlító elemzéssel, vagy más módon „tovább fejleszthető” grafikai és hangértéki előzményeket, **mert egyik vélt átadó írásban sincs** — a két vonalból álló 'p' és 'l' betűtől eltekintve — a keleti ótörök írással azonos rajzú és hangértékű „átvehető betűje”.

Ha pedig „átléptek” az arámi eredet teóriáján, akkor ősi logogrammok ráfogott jelentéseinek fonológiai deifferenciálásával is vélnek (vélték) alkotni ótörök betűket; vagy ráfognak (ráfogtak) betűk rajzaira „őtörök” tamga-előzményeket, amely „tamgák” ráfogott jelentésű ótörök szavainak kezdőhangjai (akrofoniái), ugyan megfelelnek a betűk hangértékének, **de ráfogott jelentéseik miatt elismerhető tudományos értékük nincs.** És folytatódott (folytatódik) az ótörök írás eredetéről az újabb és újabb elméletek alkotása.

Hiteles ótörök betűkkel csak a Második Türk Kaganátus (?) idejéből vannak feliratok, mert az alábbi három, **még nem ótörök betűkkel írt felirat** is csak a Kr. sz. u. az 5. - 6. századba van keltezve:

A baloldali „Шивээт улаан”, „Елтереси ктлуг каган киелі орны кешені” emlékmű felirat másolatán összevissza vésett tamgákat és piktogramokat látunk az V. — VI. századból. Köztük kilenc olyan piktogram (és ideogramma) van, amelyek az ótörök ábécéknek is lesznek alkotói. Olvasatuk nincs.

A középső Татпар (Kutlug ~ Elteris) kagán emlékművének szogd írással írt feliratának egyik oldala. A jobboldali a „Хуйис толгойн дурсгал” felirat, brahmi, vagy kharosti? — vagy különböző eredetű piktogramokból (betűkből?) álló felirat. Olvasatuk nincs. Az ótörök írás előzményeinek tekinthetők.

Ennél korábban — türk, vagy „prototürk” írásról még nem beszélhetünk! (Szekeres 2008, 76) Ha lett volna, akkor ezek az előzmények nem létezhetnének!

Egyetemes írástörténeti olvasmányaim konklúziója alapján — az 1980-as évek második felében arra a véleményre jutottam, hogy a székely és ótörök írás betűinek származását már csak piktogram (ideogramma) előzményeikkel azonosítva lehet csak elfogadni. Rekonstrukciós módszerét a nyelvészeti hasonlóságaként: **történeti összehasonlító jeltörténeti módszernek** neveztem el. —

— **A történeti összehasonlító jeltörténeti módszer** meghatározza alkalmazásának azonosító és tagadó válaszokat adó „korlátait”, amelyek alapvetők a kutatás célja szempontjából, mert:

Nem igazolják a rajzukban azonos (egyező), de történetükben idegen betűk bárminemű kapcsolatát, ha nem azonos piktográfia, azonos piktogramjából származnak, mert hangértékeikben az azonos (analóg) piktogram jelentését igazoló szavak szókezdő hangjai (akrofóniái), vagy más hangértékadó hangjai nincsenek jelen. Vagy nem rendelkezünk a vizsgálatok elvégzéséhez szükséges adatokkal.

Ez a helyzet a folyamatos használat nélkül feltárt, *Tordos-Vincsa és Viszoko kultúra* jeleivel, amelyeknek még a **funkcionális típusukat** sem ismerjük. Mit, hogyan, és milyen nyelven jelöltek.

Ezért a székely, vagy bármi más írás igazolható előzményeinek tekinteni — csak írástörténeti laikussággal lehet. (Erről bővebben: „Miért nem lehetnek a székely írás előzményei a Tordos-Vincsa és Viszoko kultúra írásjelei” c. tanulmányomban.)

Három-négy vonallal alkotható rajzváltozatok önmagukban még semmit nem jelentenek, csak azt, hogy léteztek, ha jelentéstörténeti azonosításukkal összefüggésüket piktográfiájuk szakirodalmában nem tudjuk hitelesen bizonyítani. Az sem engedhető meg, hogy amennyiben nem a feltevések és „elvárások”, — a „konceptiós kívánalmak” szerint egyezik az egyik betűjel rajza a másikkal, azt (jobb híján) „segédvonalak” hozzáadásával, vagy más, a jelfejlődés törvényeivel össze nem egyeztethető „hasonítás ötlettel” pótoljuk. Művi módon hozva létre a betűk között valamilyen „történeti” kapcsolatot, amivel az átadás-átvétel feltételeinek lehetőségét ily módon, mesterségesen biztosítjuk. Mellőzve a jeltörténeti alapokig (a piktogramokig és ideogrammáig), a „forrásig” visszamenő összehasonlító bizonyítást, amikor rajz és jelentéstörténeti összevetéssel (összevetésekkel), „keresztpróbával” igazoljuk, változásaikban követjük, s így hitelesen bizonyítjuk (vagy elvetjük) azonosításunk feltevéseit.

Az írás történetében igen sok azonos és hasonló rajzú írásjel létezik, de semmi közük egymáshoz, ha nem tudjuk szabályosan — az összehasonlító jeltörténet segítségével bizonyítani történeti összefüggésüket.

A kutatások célját tekintve ez inkább előny, mint hátrány, mivel a soha nem létező kapcsolatokat elveti, a létezőket viszont láthatóan, „látványosan” igazolja még akkor is, ha az a „tudomány mai állása szerint” „nem feltételezett”, vagy egyenesen: „kizárható”.

Az ellenőrizhető, módszeres bizonyítás alapja minden tudományos értékű munkának. Az ismerethiányból fakadó feltevések nem tudományos kategóriák, így nem szolgálhatnak az írástörténet alapjául sem. Tudomány csak az, ami saját törvényeivel ismételten is bizonyítható.

A történeti összehasonlító jeltörténeti vizsgálat módszere több írástörténeti művelet elvégzéséből áll:

1./ Betűk származása bizonyításának első feladata annak megállapítása, hogy piktogram előzményei melyik ókori piktográfiába tartoztak. Melyik írástörténeti kultúrkör (íráscsalád) piktográfiája az, amelyben a kutatott írás ábécéje betűinek rekonstruált (helyreállított) piktogram (ideogramma) előzményeit rendre azonosítani tudjuk azzal a piktogrammal, amelyből a betű származott. (Amennyiben egy feltételezett ábécé betűinek nincs jól feldolgozott piktográfia előzménye, vagy a vizsgálandó jelek **funkcionális típusát** sem ismerjük, — a vizsgálatok

elvégzése nem lehetséges, mert nem rendelkezünk a műveletek elvégzéséhez szükséges adatokkal.)

2./ A már azonosított íráscsalád piktográfiájában rendre megkeressük a betűk rajzát és piktogram előzményű jelentését. A betűk rajza és hangértéke (szókezdő hangja) segítségével *helyreállítjuk a betűk piktogramma (ideogramma) előzményeit*, s így nem csak rajzokkal: jelentésükkel is azonosítani tudjuk a betűk piktogram (ideogramma) előzményeit azokkal a piktogramokkal (ideogrammákkal) amelyekből származtak. (Ez a művelet csak akkor lehet eredményes, ha a betűk rajza és hangértéke még elsőfokú betűképzés eredménye, s így rajza és hangértéke változatlan.)

3./ Amennyiben nem közvetlenül az írástörténeti kultúrkörön belül, vagy szomszédságában történt a betűképzés, bizonyítani szükséges a piktogramok eljutását arra a területre, ahol a betűképző nyelven a még ismert rajzú és jelentésű piktogramokból (ideogrammákból) betűket képeztek. (Ez elsősorban a szóba jöhető népek régészeti anyagának írástörténeti átvizsgálásával lehetséges.)

4./ Egy ábécé betűinek származását nem csak a betűinek piktogramma előzményű azonosítása határozza meg, hanem azok a közös jel és betűtörténeti jelenségek is, amelyek a többi írástörténeti kultúrkörtől megkülönböztetik:

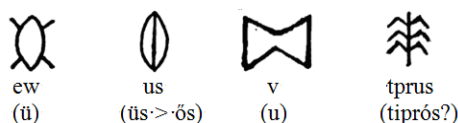
- a./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek egyszerűsítő elhagyása.*
- b./ *Betűk piktogram előzményű rajzának kettéosztása (felezése).*
- c./ *Esetünkben: tájolt jelentésű rajzrészek kiemelése az ó-kínai tájolt teknős piktogramjából.*

d./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek összevonása az ótörök és a székelly írásban.*

1./ **A piktográfia azonosítása**

Vitatott eredetű írások feltárásában az első feladat mindig annak megállapítása, hogy az írás melyik írástörténeti kultúrkör piktográfiájába tartozik. Melyik piktográfia szakirodalmi adattárában (adattáraiban) tudjuk megtalálni, és rendre azonosítani a betűk rekonstruált piktogram előzményeit azzal a piktogrammal (ideogrammával), amelyből származott. Ehhez mindig a legbonyolultabb, legtöbb vonalból álló betűket használjuk, mert a legbonyolultabb írásjelek rajzegyezései mutatják meg a keresett piktográfiát.

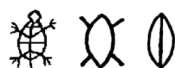
Elfogulatlan írástörténeti adatokból kiindulva oly módon találtam meg a székelly Nikolsburgi ábécé és az ótörök írás betűinek „forrását” és írástörténeti kapcsolatait, hogy néhány nagyon egyedi, jellegzetesen képszerű és bonyolult rajzú „nikolsburgi” jelet (betűt) választottam „szondázó” útmutatónak, amelyek megadták a további kutatás helyét és irányát:

Az „ew” (ü) jelet, miként az „us”-t is azért, mert olyan sajátságos képjelet (piktogramot) sejtettem forrásául mindkettőnek, amelynek négy lába van. Az „u”-t rovástechnikai ok miatt. Van egy hasonló formájú, de kevesebb vonallal róható jel: — mégis (többször) ragaszkodtak a bonyolultabbhoz. Úgy gondoltam: nem minden ok nélkül. Időrendi előzménye a mediterránumban és Európában nincs. A germán rúnákba a gótok írásán át vezetett az útja, ahol egyszerűsített változataival együtt „p” a hangértéke. (Kylver:) A germán rúna a VII. század végétől nem használatos Közép-Európában, csak északon, így joggal feltételeztem, hogy a székely rovásírás előzményéből került át a gót jelrendszerbe még a Kárpátokon kívül a hun-korban úgy, hogy a megismert piktogramból a gótok betűt alkottak.

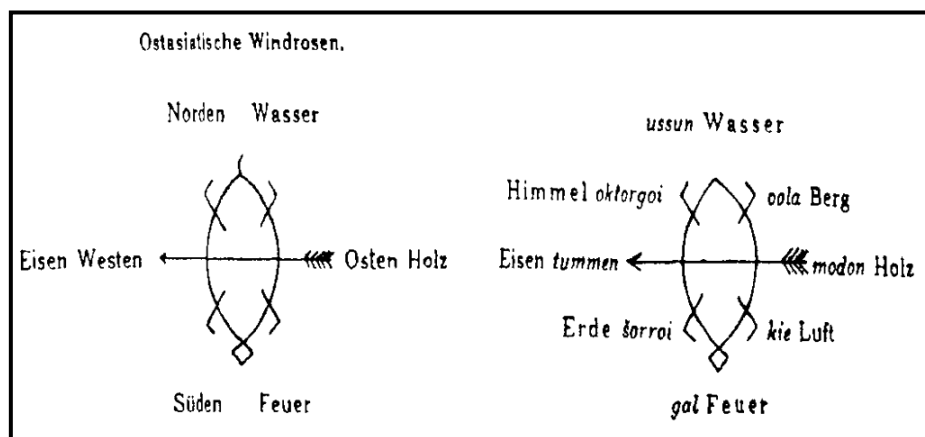
A „tprus” egyedien különleges képjelnek tűnik és (tⁱprus) „tiprós” -nak (is) olvasható. Tizenhárom! — igen nehezen róható vonalból áll!

A Nikolsburgi ábécé „szondázó” jeleinek piktogram előzményeit a kínai piktográfiában találtam meg Theodor Wilhelm Danzel: „Die Anfänge der Schrift” (1912) (Az írás kezdetei) c. könyvében, a XXXV. táblán, mert megpillantottam a kínai teknős ku-wen („ókínai képirás”) piktogramját a 6. sorszám felett. Amelyből az első két szondázó jel származott:

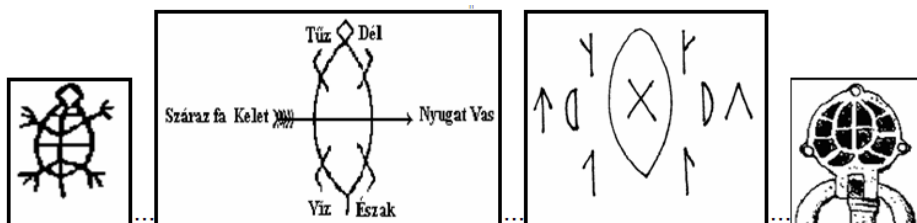

Voltak már kellő kínai írástörténeti ismereteim arról, hogy piktogramjaik kettéosztásával is alkottak új piktogramokat. Ezért az izgalmasnak ígérkező „teknős jelcsaláddal” kezdtem a székely és az ótörök ábécék betűtörténetének történeti összehasonlító kutatását. —

Kerestem, hogy milyen jelentésű ideogrammák származtak az ó-kínai (ku-wen) teknős piktogramma rajzából. Amit Karl Faulmann (1880) könyvében, az észak-dél tájolású „Kelet-ázsiai és a Mongol szélrózsák ábrázolásában találtam meg:

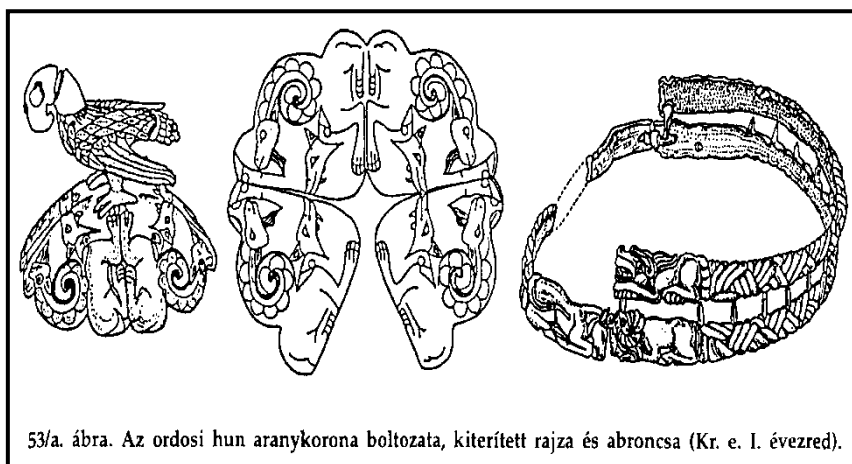

— A teknős jelcsaládot *kínai szisztémával a hunok alkották meg*, az észak-déli tájolású ku-wen („ókinai képírás”) ’teknős’ piktogram rajzából, *az égtájakkal párosított öt elem, a Hung fan* (Nagy Szabály) elméletének ideogrammaiban történő ábrázolásához, amely teknős piktogram rajzát Alcsüt-dobozon is megtalálták (L.: Bóna 1993, a XXVI. színes tábla) egy rekeszes hun csattesten:

A tájolt teknős piktogramjából az égtájakkal párosított öt elem tájolt rajzrészét emelték ki ideogrammák alkotására. A belőlük képzett székely betűk (lásd Szekeres 2008, No.1- től No. 9-ig) egy kivétellel akrofoniás (szókezdő) hangértékűek.

A ʼtűz és ʼdél, 1 jó (folyóvíz) és ʼej-szak (ej-szak = észak) ideogramma párok tájoló szereppel a korai hun (i.e. az 5.–3. századba datált) ordosi *aluchaidengi fejdísz*en is láthatók:

53/a. ábra. Az ordosi hun aranykorona boltozata, kiterített rajza és abroncsa (Kr. e. I. évezred).

Annak, hogy a teknős piktogram ideogrammaikat és a kínai Hung-fan filozófiát alkotó elemek hun ideogrammaikat nem török nyelvű nép alkotta, az, — hogy az ideogrammaikból képzett ótörök betűk között nem különböztették meg a ʼdél’ és a ʼtűz’ ideogrammat, mert mindkettőből az ótörök ’dél, déli’ jelentésű ʼon ʼszó ʼn (ng) véghangzójával képeztek nazális ʼn (ng) hangértékű betűt. A székelyek pedig a ʼ > ʼ ’dél’ ideogrammból ’d’ hangértékű, a ʼ ’tűz’ ideogrammból pedig ’t’ hangértékű betűt képeztek, a forrásadatnak megfelelően. (A kínai írás történetében a ’föld’ és a ’nyílvessző’ (’száraz fa’ és ’vas’ nyíl-

hegy) jeleit kivéve, a többi rajza és jelentése ismeretlen. Piktogramként nem egyeztethető.)

A „Kelet-ázsiai szélrózsa ideogrammainak jeltörténeti feltárása után a kínai régiségben is keresni kezdtem valamilyen feljegyzett, lehetséges változatát. Hát-ha újabb összefüggések, vagy a történeti forrásaikra vonatkozó ismeretek tárulnak fel előttünk.

A szélrózsaiban égtájakkal párosított *elemek* leírását (és azonosságát a Kelet-ázsiai szélrózsaikkal) „Hung fan” néven, Henri Maspero, „Az ókori Kína” c. könyvében találtam meg:

„Az elmélet alapja egyrészt a világmindenség és az ember szembeállítása, másrészt pedig egymásnak való pontos megfelelésük. A világmindenség, az érzékelhető világ az öt elemnek (wu hing), a víznek, tűznek, fának, fémnek, földnek köszönhető. Ezek nem metafizikai entitások, sem nem erők vagy potenciák, hanem egyszerűen az öt valóságos anyag, amelyek e neveket viselik, s amelyeknek fizikai tulajdonságaik vannak: „A víz folyik és lefelé halad, a tűz ég és felszáll, a fa görbe és egyenes, a fém nyújtható, a föld lehetővé teszi a vetést és aratást”, s e tulajdonságok hozzák létre az ízeket: „ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat, ami ég és felszáll, hozza létre a keserűt” stb. Az öt elem működése nincs megmagyarázva; erre vonatkozóan e kortól kezdve többféle elmélet is létezhetett. Egy egykorú szöveg, úgy tűnik, arra utal, hogy működésükben egymásra következnek, miközben egyik legyőzi a másikat. A Hung fan más sorrendet ad, kettesével állítva szembe egymással a nekik megfelelő égtájakat: Észak (víz), Dél (tűz), Kelet (fa), Nyugat (fém), s a Középpel (föld) végzi. Működésüket tehát úgy képzelték, hogy végtelen mozgásban következtek váltakozva egymásra. Egyik elméletben sem hatolnak azonban egymásba, s nem is keverednek.”

Dr. Bartos Huba, sinológiai lektorom kifogásolta, hogy a „párosítással” összekapcsoltam a Keletázsiai szélrózsaát a „Hung-fan” -nal. Ezért megkerestem a párosítás forrását:

„Maspero az elemek égtájaknak megfelelését M. Granet: *Religion des Chinois*. 118. l. alapján idézi, amit a *Ji Csou su* egy részletével (3. K., 10b, 28.) is bizonyítottnak lát, amelyben ugyanez a sorrend.”

A Hung fan megkülönböztető fontosságát jelzi, hogy a Nikolsburgi ábécében hét ideogramma (mind az öt elem!) betűvé képezve is jelen van, így az nem csak írástörténeti, hanem kultúrtörténeti hagyományokat is őrző „alkotás”. És valóban, közmondásaink is őrzik a kínai Hung fan (Nagy szabály) filozófia elemeit:

„Tűz és víz.” „Tűz, víz nem ellenkeznek úgy egymással, mint...” „Mintha vizet égetnének.” „Elöl tűz, hátul víz.” (!) „Fából vaskarika.” Nem hatolnak egymásba, és nem is keverednek.

Az sem véletlen, hogy *három Sajó* ('só-jó: sófolyó') nevű folyónk, illetve patakunk van. (!!!) Legnagyobb a Felvidékről folyik a Tiszába, szlovák átvételű neve: Slaná, 'sós folyó'.

Erdélyben az egyik Sajó az Iza, másik Sajó a Szamos baloldali mellékveze (kis patakja). Egyiknek sem sós a vize! És nem „sóvidékről” folynak! Így sót sem szállíthattak rajtuk, kiváltképp nem az erdélyi kis patakok vizén. (L. még: Kiss Lajos 1988, 436)

Csak a Masperotól idézett Hung-fan filozófiában sós: „ami folyik és lefelé halad, hozza létre a sósat”. Évezredek mélységéből egy európaizálódott kultúrában — ennél több nem is várható. (A teknős jelcsaládból származó székely és ótörök betűk levezetése könyvem (2008) VII. - VIII. és IX. fejezetében.) A sor-számokkal jelölt jelcikkokban a betűk történeti levezetései írástörténeti szakirodalmi adataikkal együtt olvashatók.

Betűk piktogram előzményű helyreállítása (rekonstrukciója) a betűalkotással ellentétes irányú írástörténeti művelet, amellyel nagyon fontos eredményekhez juthatunk:

a./ Ábécék származását, betűik hiteles történetét tudjuk piktogram előzményű írástörténeti adataik egybevetésével bizonyítani abban a piktográfiában, amelyből származtak.

b./ A betűképzők nyelvét tudjuk bizonyítani, mert piktogram jelentéseik szavaiból képzett szókezdő, vagy véghangzó hangok: **a betűk hangértékei őrzik nyelvüket!**

Nincs más feladatunk, mint a betűk hangértékével helyreállítani (rekonstruálni) piktogram előzményű jelentésük hangértékadó szavait, amely betűket így módon már rajzokkal és jelentésükkel, piktogramként tudunk rendre egybevetni forrásadatuk piktográfiájában azokkal a piktogramokkal, amelyekből betűként származtak. **A kínai piktogramok elsajátításához a kínai nyelvet nem kellett „elsajátítani”.**

— A székely és az ótörök írás betűinek képzése nem azonos írástörténeti kultúrkörök földrajzi helyszínén történt. A székely írásrendszerre az európai íráskultúrák is hatottak, és lehetséges, hogy a még hiteles olvasattal nem rendelkező későavar szarvas-nagyszentmiklósi feliratok népének írása is.

Az első fokon képzett székely és ótörök betűk származásának rekonstrukciós műveleteit elvégezve, történetüket az alábbi táblázatba foglaltam:

A székely és az ótörök jelrendszerek (ábécék) történeti összehasonlító jeltörténeti táblázata

Jelcikk sor-száma:	Kínai piktogram rajza:	Jelentése:	Székely jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:	Orhoni jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:	Jenyiszeji jel rajza:	Piktogram jelentése:	Betűhangértéke:
1.		teknős		tűz	eth (t)						

2.		teknős		dél	ed (d)		oη (dél)	η		oη (dél)	η η ¹ η ²
3.		teknős	1	jó (folyó)	eḣ (j)	1	sub, sup (?) (víz)	p	1	sub > sup (?) (víz)	p
4.		teknős				↑	ir, yīr (észak) ej(szak)	i, ī e	↑	ir, yīr (észak)	i, ī
5.		teknős és Hold		nyug- (at)	eny (ny)		ay (Hold)	y ¹			
6.		nyíl-hegy		vas nyílhegy	f (s)		tāmūr- gän (vas nyílhegy)	t ¹		tāmūr- gän (vas nyílhegy)	t ¹
7.		teknős	⊙ (?)	kel(et)			(?)			(?)	
8.		vessző, rovás- vessző	↑	celőke, cselőte (bot, husáng)	ecz (c)	↑ ↓	oq (nyíl) siruq (pózna, karó)	oq, uq qo, qu	↑ ↓	oq (nyíl) siruq (pózna, karó)	oq, uq qo, qu
9.		teknős	⊗	föld (és közép)	f				○ ○	yīr (föld)	y ¹
10.		teknős		Ég	egh (g)		eg (?) (ég?) kōk (ég)	g ² k ²		eg (?) (ég?) kōk (ég)	g ² k ²
11.		teknős	⌘ ⌘	egek	e	⌘	(rontott hang- érték)	b ²	⌘	egek	e
12.		teknős	⌘	üd- hely	ew (ü)					menny (üzüm?) (szőlő?)	m m
13.		teknős	)	nagy	en (n)	)	nagy	n ²	)	nagy	n ²
14.		teknős		széles	s (sz)		széles	š s ²		széles	š s ²
15.		teknős	⊖	šän-jü	(us) (?)						
16.		teknős	⌒	oldal	o						
17.		teknős	⊖	mely (mellső)	ely (ly)						
18.		teknős	◇	kobak	ek (k)						
19.		anya, nő	⌒	anya	A	⌒	qīrqīn (haja- don, szűz)	qī, īq	⌒	qīrqīn (haja- don, szűz)	qī, īq
20.		atya	⌘	at aty (atya)	a athy (ty)	⌘	dādā (apa)	d ²	⌘	dādā (apa)	d ²
21.		kutya	⌘	eb	eb (b)						

22.		üres határ- vidék, mező		rét	r		rét tariγ- lay (mező)	r ¹ r ²		rét tariγ-lay (mező)	r ¹ r ²
23.		jég		gyeg (jég)	eg (gy)						
24.		ló		ló	l						
25.		barna ló fehér foltokkal		hóka	eh (h)						
26.		ij		ij	i						
27.		üst		üst	v (u)		üstün (felső fél) ötüg (kérés) küzäč, kazan (üst)	ü ö k ¹ , q ¹		üstün (felső fél) ötüg (kérés) küzäč, kazan (üst)	ü ö k ¹ , q ¹
28.		üst		vas	ew (v)		(l) temir (?) vas	ld lt			
29.		magas- ság		magas	m					büdük jök-säk, jük-säk (magas)	ük, kü ök, kö
30.		šeng fű, fiatal hajítás		šengül, zseng-ül, zseng-e	efch (s) fs (zs)		çiğ (éretlen, nyers) šeng (zsenge)	č, ğ (ič, iğ) š		çiğ (éretlen, nyers) šeng (zsenge)	č, ğ ² (ič, iğ) š
31.		repülni; hirtelen egy csa- pásra		csap	ech (č) ecz (č) (cs)						
32.		toll, szárny		pehely pihe	p						
33.		szárny; hirt. egy csapásra		zúg	ez (z)						
34.		vessző, rovás- vessző		fák	ac (ak)		aŋač, äγāč' (fa, rúd)	a, ä		aŋač, äγāč' (fa, rúd)	a, ä
35.		juh, antilop, kecske		antilop	ent (nt)		kočqar košqar (kos)	r		kočqar košqar (kos)	r
36.		ciklikus írásjegy		-unk	unc (unk, -ünk)						
37.		ciklikus írásjegy		(???)	eve (ö)						
38.		utódok, utána megy		típrós	tprus						
39.		szem		szem + p betű ligatúra	emp						

40.				rontott ligatúra	encz						
41.				két cselőte ligatú- rája	ecs+ecs,e chech (ecsecs)						
42.				n és a cs betű ligatú- rája	encz ench (encs)						
43.			 	z és t, és az s és t ligatúra- ja	ezt eft (est)						
44.				n és gy betű ligatú- rája	eng (engy)						
45.				e, c, k betűk liga- túrája	eczk (eck)						
46.				ny és e betűk ligatúra- ja	nye						
47.		kicsi					kičig (kicsi)	γ ¹ (g)		kičig (kicsi)	γ ¹ (g)
48.		Nap, és kicsi					kündü	nt nd		kündü	nt nd
49.		kis patak					oluk, ulak, yulak (kis patak)	o, u		oluk, ulak, yulak (kis patak)	o, u
50.		selyem- hernyó					bögčäk (selyem- hernyó)	b ¹		bögčäk (selyem- hernyó)	b ¹
51.		selyem- hernyó					yumurt- qa (tojás, pete)	y ² (j)		yumurt- qa (tojás, pete)	y ² (j)
52.		hal					baliq (hal)	b ²		biti, bitig (írás, írásjegy, levél, könyv)	b ²
53.		vonalak, rajzok, írásjegy- ek, írott szöveg					bitigim (betűm)	m		bitigim (betűm)	m
54.		ék, nyíl- hegy (behatol, áthatol)					čoy- (?) (öl, megöl, lemészá- rol)	č, ğ		čoy- (?) (öl, megöl, lemészá- rol)	č, ğ
55.		villa, karó, pózna, a sértés, pusztítás sémája					tal (ág, galy) čal- (üt, lever)	l ²		tal (ág, galy) čal- (üt, lever)	l ²
56.		erős íj (izom- erő sé-					??? (erős, erő-	d ¹		??? (erős, erő-	d ¹

		mája)					teljes)			teljes)	
57.		bárd, ala-bárd					küzűt (ör, örség)	kü kő, ük, ök			
58.		kés, szablya penge sémája					bíűl- (szét- /össze- vágva lesz)	l ¹		bíűl- (szét- /össze- vágva lesz)	l ¹
59.		íjjal lő					jān, jan (íj)	n ²		jān, jan (íj)	n ²
60.		újra, ismét, még					??? (ismét, újra)	ny (nj)			
61.		íj					jančī (íjkészí- tő)	nč		jančī (íjkészí- tő)	nč
62.		šeng (fű, fiatal hajítás,					saryan (száraz, hervadt, aszott)	s ² (sz)		saryan (száraz, hervadt, aszott)	s ² (sz)
63.		íjjal lő					buz (megsem -misít, el- pusztít)	z		buz (megsem -misít, el- pusztít)	z

Kínai piktogramok a hunok, a koraavarok és Árpád népe régészeti leletein, valamint Árpád-kori templomainkban

Amennyiben nem közvetlenül a kínai szomszédságában történt a betűképzés, mint a keleti ótörök ábécék esetében, akkor bizonyítani szükséges a betűk piktogram előzményeinek eljutását a Kárpát-medencébe, ahol a székelyek belőlük betűket képeztek.

A kérdést Dr. Ecsedy Ildikó sinológus vetette fel egyik konzultációm alkalomával 1992-ben, és javasolta is rögtön a probléma lehetséges megoldását:

Keressem a hunok régészeti leletein azokat a piktogramokat, amelyekből a székelyek betűket képeztek. Valamilyen ismeretei már lehettek erről Ecsedy Ildikónak.

A kereső vizsgálatot elvégeztem *a hunok, a korai avarok és Árpád népe régészeti leletein*, amelyek publikációihoz sikerült hozzájutnom. De jóval több lehet még azokon a régészeti tárgyakon, amelyekkel ily módon nem volt találkozásom, vagy nincsenek még publikálva. Ezek keresését folytatni kellene.

Különösen fontosnak tartom azoknak a piktogramoknak az észrevételét, megtalálását Árpád-kori templomainkban, amelyek időrendben is folyamatosságot igazolnak a Kárpát-medencében a régészeti leleteken megismertektől az udvarhely-széki templomokban megtalált első székelybetűs feliratokig.

Mivel a Vizsolyi Református Templomban és a Somogyvári Bencés Apátság mosdótöredékén is találtam kínai piktogramokat, — bizonyítják, hogy nem csak a székelyeknél voltak ismertek még az Árpád-korban is a kínai piktogramok. De saját írásukhoz ábécét csak a székelyek alkottak!

Ennek oka lehetett, hogy politikai-hatalmi szempontból perifériális helyzetbe kerülten érezhették magukat, nem csak földrajzi szempontból távol (eltávolítva...?) a hatalmi központtól. Ezért, talán ily módon is próbálták egykori „képviselőik” fel és megmutatni csöppet sem perifériális múltjukat és kultúrájukat népünk történetében. Mert nem lehet véletlen, hogy a legrégebbi székelybetűs templomi feliratok épp Udvarhely Anyaszék területéről, a székelyek egykori hatalmi központjából ismertek.

A régészeti leleteken előkerült piktográfiai emlékeket két csoportra osztom:

a./ ***Piktogram feliratos rajzok***, ahol a képi ábrázolást piktogram(ok) egészíti ki, bővítve és pontosítva a rajzok tartalmát.

b./ ***Magányos piktogramok régészeti leleteken***, amelyek többnyire díszítésként fordulnak elő különböző használati tárgyakon. Jelentőségük abban nyilvánul meg, hogy gazdáik és viselőik ismerték rajzuk jelentését. Ami feltételezi, hogy más piktogramokat is ismertek még.

Külön kategóriát alkotnak Árpád-kori templomaink piktogram feliratai, amelyek a papok és mesteremberek korabeli piktográfiai ismereteit — in situ — igazolják.

Piktogram feliratos rajzok különleges írástörténeti jelentősége abban van, hogy jellegzetes sajátosságuk története a mai Mongólia területéről a Vizsolyi Református templom freskóin látható piktogramokig követhető. S ez páratlan az írás történetében.

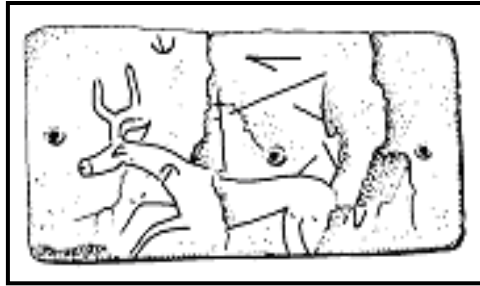
Hun-kori nomád szállásnak a kőrajza, amelynek részletén a N 'rét' (No. 22) piktogramot látjuk:

(Dorzs - Novgorodova: Petroglifü Mongolii 1975, 224-227) Körötte (a réten) legelésző állatok. A piktogram a legelésző állatok (szarvasok? antilopok?) környezetét jelöli.

A hun feliratos rajz(ok) olyan rajz(ok)ból, piktogram(ok)ból, ideogrammá(k)ból álló alkotás(ok), ahol a rajzos jelenetben egymást kiegészítő egységet alkot(nak). Sajátos színfoltja(i) az egyetemes írástörténetnek. (Szekeres 2008, 107)

Egy hun „feliratos csontrajzon” (Bóna 1993, 100) a 'jó' (folyó) (L.: No. 3.) ideogrammát, a szarvas nyakán és a feje felett egy-egy 'Ég' ideogrammát látnunk: (Szekeres 2008, 185):

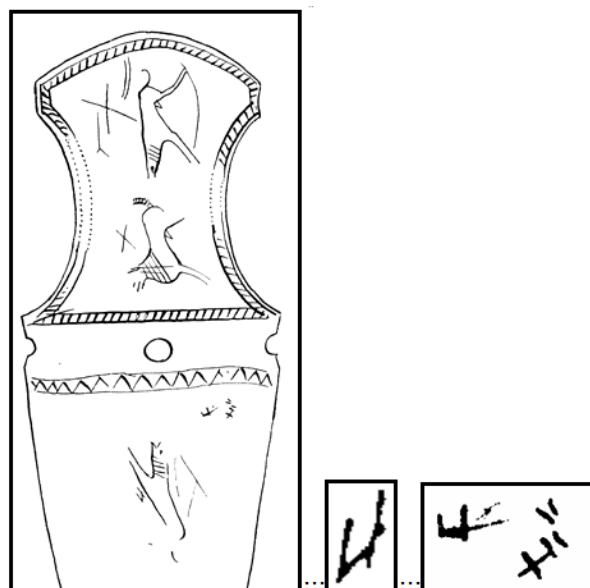

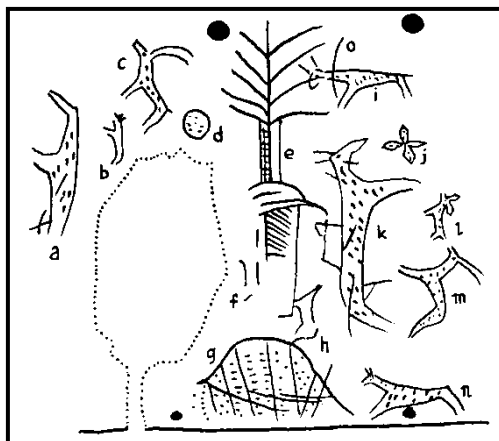
„Érdekessége még a temetkezésnek a halott bal karjánál talált, bekarcolt szarvasfigurával díszített csontlemezzel.” (Bóna 1993, 231.) A csontra karcolt jelenetben egy kis folyón (patakon) megy át a szarvas. A folyó szélessége — a szarvas háta felett a „háttérben” — szügyétől a faráig terjed. Közepén (a szarvas hátaival párhuzamosan) a 1 'jó' (folyó) ideogrammát (No. 3) látjuk bekarcolva. A szarvas nyakán és a háta felett az 'Ég' ideogrammát (No. 10), de még nem „szögletesítve”, ahogy a székely $\wedge$ 'g' hangértékű betűként ismerjük, hanem származtatásában szemléletes (L.: No. 10.) eredeti, $\frown$ „boltozatos” formában. A szarvas a rajz szerint az Ég állata.

A csontlemezen olyan (szakrális?) jelenet rajzát látjuk, amely szemléletesen, in situ bizonyítja, hogy a hunoknak ebben az időszakban (is) piktoográfiájuk volt. (A temetkezést a Bóna által ismertetett publikáció a III.—V. századba keltezi.)

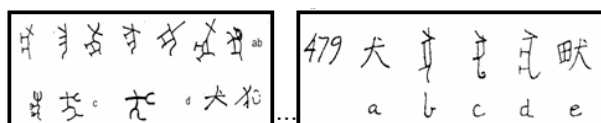
Betűk piktoqram előzményű rekonstrukciós műveletének rövid bemutatására a jutasi koraavar vadászsíp rajzát választom. Valamint a homokrév/mokrini rajzot.

Az egyik legfontosabb koraavar írástörténeti emlék a jutasi 125. koraavar sírból előkerült vadászsíp „piktoqram feliratos” rajza. Az alsó, ugatva futó 'eb' hasa alatt a 'rét' (l.: Szekeres No. 22.), a feje fölött jobbra a 'rét' és a 'jég' (l.: No. 23.) piktoqramját látjuk — ligatúrásan is! A vadászsíp rajza vadászatot ábrázol egy jeges (havas) réten, ahol a fej nélküli ebek rajzát, piktoqramként leválasztott fejük rajza jelöli:

A felső kettőnek nincsen feje. A kínai írástörténetben két vonal metszetével ábrázolt fejüket látjuk piktoqramként a hátuk mellé rajzolva. Kyril Ryjik 316. — Bernhard Karlgren „479 a—d. * k'iwən / k'iwən:/ k ü a n, *kutya*” piktoqram ábrázolásaként foglalkozik a piktoqram rajzainak fejlődésével, — amelynek betűként **'b'** a hangértéke a nikolsburgi ábécében:

Kyril Ryjik: „*Ugató kutya ábrázolása* (amely Kongzi szerint különösen helytálló...)”

Az alsó, hosszan elnyúlva, ugatva futó ebnek van feje, csak kopott, és nem volt eléggé mély a háta felett látható **X** piktoqramjának vésete.

A másik, homokrév/mokrini csontraiz is érdekes. Az **a** –val jelzett állatnak szintén **X** 'eb' piktoqram van a hasa alatt. Ez különbözteti meg a többi állattól.

A rekonstrukciós művelet első lépése mindig az, hogy a betűk rajza alapján megkeressük a már azonosított piktoqramfiában a betűvel egyező rajzú piktoqramot. Majd **a betű hangértékével, a jelentés szavának (többnyire) szókezdő hangjával helyreállítjuk a betű hangértékképző szavát,** amely szó jelentésének egyeznie kell annak a piktoqramnak a jelentésével, amelyből a betű származott.

Az egyezést — az azonosítást — a betű rajza és hangértéke igazolja.

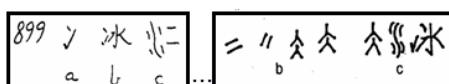
Amennyiben a rajz ugyan egyezik, de **a betű hangértéke nem igazolja a piktoqram jelentését,** — akkor az egyeztetés sikertelen! Ez a helyzet, ha nem abban a piktoqramfiában próbáljuk egyeztetni a betűt, amelyből származott.

A székely **X** 'b' betű rajza egyezik a 'kutya' (ku-wen) piktoqram fejének rajzával. A **'b'** hangérték pedig **'eb'** szavunk véghangzó mássalhangzója. Hangérték jelölése a Nikolsburgi ábécében: *eb*. Az egyeztetés akkor is eredményes volna, ha nem látnánk a vadászsipon az ebek rajzát.

Ezzel, és a következő példázattal azt is láthatjuk, hogy a *Nikolsburgi ábécében még miért a mássalhangzók elé kerültek a kiejtést segítő 'e' magánhangzók, és nem utánuk úgy, ahogy ma ejtjük: a 'b' betűt 'bé'-nek, a 'gy' betűt 'gyé'-nek.*

A nikolsburgi ábécében a 𐀀 (gy) betű hangérték latin betűs jelölése a kiejtést segítő 'e' magánhangzóval: 'eg'. Kiejtése az ábécében: 'egy'. Az 'n' betűvel alkotott ligatúra 𐀎 változatának pedig: 'eng'. Kiejtése: 'engy'. Később már csak az összevont rajzú: 𐀎 „ferde kettős kereszt” változatát használták a betűnek. (A székely és ótörök betűtörténetben közös jelenség, hogy a több részből álló piktogramok részeit betűként egybevonták.)

B. Karlgren (1957, 899), és Kyril Ryjiknél a rajzaik:

B. Karlgren „Grammata Serica Recensa” c. művében: „899 a. *piōng / piōng / ping A Shuowen [szótár] szerint: jég”. Kyril Ryjik No. 520. sorszám alatt: „Két kristálya a jégnek”.

Nyelvünkben a 'jég' szavunk szókezdő hangja egyes nyelvjárásokban „gyésült”. Régi előfordulása Heltai Gáspárnál 1566-ban: „gyegre”; „gyég”, Erdélyben! A másik „gyeg” az Őrségben fordul elő még ma is, ahová határőrnek székelyeket telepítettek. (Alsóőrön ellenőriztem.) A piktogram jelentés szókezdő 'gy' hangjának nyelvföldrajzi adatai nem a „székely-magyar”, hanem a „székely írás” nevet igazolják!

A székely 'r' 𐀎 betű piktogram előzményével Kyril Ryjik No. 531-532. lajstromszám alatt foglalkozik. Jelentése:

„Lezáratlan határvonalak, üres tér a horizontig”. Részletesen Ecsedy Ildikó 1987, 363:

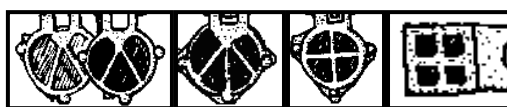
„A kérdéses 𐀎~ 𐀎 kiung elemet pedig „távoli határ(vidék)” gyanánt írja le a Suo-wen, v. B, 110: „(ami) az erődön (ji) kívül (túl) van, azt külvárosnak hívják, (ami) a külvároson kívül (túl) van, azt mezőnek hívják (je), (ami) a mezőn kívül (túl), azt erődnek hívják (lin), (ami pedig) az erődön kívül (túl), azt 𐀎 kiung -nak hívják, s az annyi, mint „távoli határ(vidék)” (jüan kie).”

A „távoli határ(vidék)” -ről, a „mező” -ről a gyep > gyepű szavunk jut eszünkbe, amely a steppén: — lakatlan, több járóföldnyi „üres határtér-ség”. 'Mező' szavunknak 'rét' szavunk a szinonimája, amely: „Ismeretlen eredetű. Szókincsünknek igen régi eleme lehet.” (TESz) A kínai 𐀎 piktogram nyelvünkön történt megnevezését rajza, jelentése és szókezdő 'r' hangja alapján 'rét' szavunkra lehet kiegészíteni, amely szókezdő r hang adta a betű hangértékét. 'Rét' szavunk jelentése: 'kaszáló, mező, síkság'. (TESz.)

Az ótörök ábécékben a N 'rét' piktogram ketté van osztva egy felső részre: **Чr¹** hangértékkel, az alsó részre: **ht²** hangértékkel. (L.: Szekeres No. 22.) Szókezdő **r** hang az ótörök nyelvben csak jövevényszavakban fordult elő. Így a piktogram jelentéséből képzett betű 'r' hangérték adójának, csak nyelvünk korabeli 'rét' szava felelt meg. A piktogram alsó fele rajzának szókezdő (akrofonias) 't' hangértékét a: „*tariγay* Feld||tarla” (szabad) terület, terep, tér, mező) szó adta. (AlttGramm.) Jelentése egyezik 'rét' szavunk *mező* jelentésével. 'Rét' szavunk ismeretlen eredetű. (TESz)

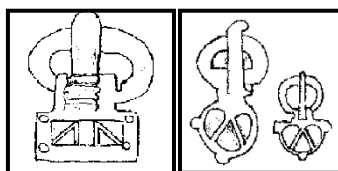
Magányos, díszítő piktogramok régészeti leleteken:

Az aranycsatok a hun katonai vezetők, a hun uralkodóréteg viseletére volt jellemző. Miként az is, hogy a hunok piktogramokat használtak a „felövezett” övének díszítésére (Szekeres 2008, 185):

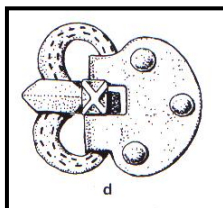
A két baloldali: nyílhegy (No. 6); a középső a vessző piktogram felső része (No. 8); a két jobbszélső 'föld' piktogram (No. 9), amelyből a négyszögletes a kínai 'művelt föld' piktogramja.

A mezőberényi arany csattesten (Bóna 150) kettéosztott (felezett) nyílhegy rajza van. A bal oldali a nikolsburgi véghangzó 's' hangértékű rajzával azonos. (No. 6.). A másik kettő nincsen kettéosztva:

A piktogram „felezés”, még a kínai piktogram-felezésre visszamenő történeti folyomány volt. (L. a kínai 'eső' (Kalgren No. 100) és a 'tűz' (Kalgren No. 353) piktogram alkotását. (Szekeres 2008, 53)

A hun csattest és csattüske szimbólikus helyet biztosított a „felövezett” férfi „atya” jelképe számára. (L. No 20) Ilyen „atyakeresztes csat” került elő az Abrau-Dürso 479. sírból ⁽³⁰²⁾ (Bóna 1993, 67.):

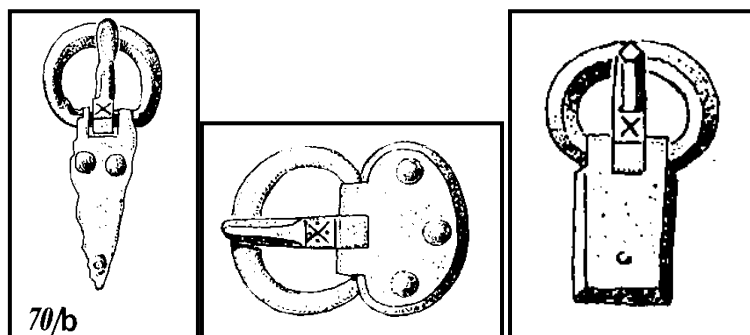

A jel rajza nem azonos az 'eb' piktogrammal (és a székely rovásírás 'b' hangértékű betűjével, amely (az eddig rendelkezésünkre álló bizonyíték szerint) a korai avarok révén került a Nikolsburgi ábécébe.

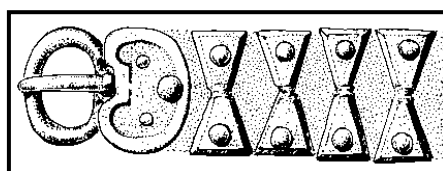
A Nikolsburgi ábécé (jelcsalád) ✕ 'and' ligatúrájában (No. 20) a ✕ betű hangértéke: akrofoniás **a**. Az ótörök jelrendszerekbe is a ✕ hun atyakereszt került 'dādā' (apa) jelentést igazoló akrofoniás **d²** hangértékkel, amely betű magas hangrendű magánhangzókkal harmonizál.

Történeti előzménye a mongóliai sziklarajzokig vezethető vissza, ahol a széken ülő „atyák” egy részének feje (a nyílhegy és gomba-fej mellett) atyakereszt-tel jelölt. De nem csak a mongóliai sziklarajzokon és a hun övcsattokon, hanem a székely kopjafákon is ugyanezt az ősi jelölést látjuk.

Az alábbi három „atyakereszt” csat hunkori méltóságviselő kišpeki kamra-sírából került elő:

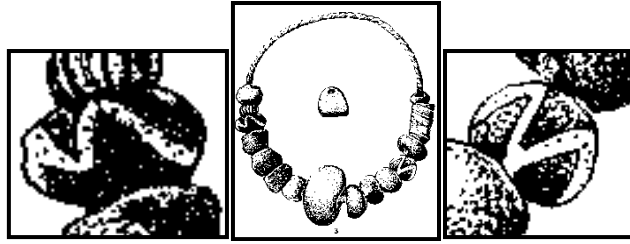

A kyzylkajnantöbei fegyveresnek 'üst' piktogram (No. 27.) formájú fémlemez-ekkel kivert öve volt:

Az 'üst' piktogram alakú merevítő fémlemez-ek jelentősége abban van, hogy csak hun régészeti anyagon, teljes piktogram rajzával csak a székely 'u' betűként használva fordul elő.

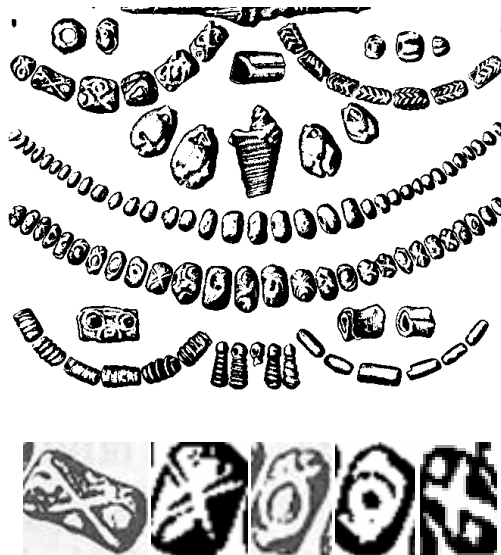
Hun-kori köznapi ékszerkészlet részeként került elő Léva - Kálváriahegyen az a bronzhuzalokból csavart, gyöngyökkel díszített nyakperec, amelynek egy jobb és egy bal oldali gyöngyén az 'üst' piktogram felső fele részeként, a székely 'v' hangértékű betű piktogram előzményét látjuk:

(Szekeres 2008. 131-132, No. 28.)

S végül Marosgombás: Honfoglaláskori magyar asszony sírmelléklete. (Erdély története I. 206 (12. ábra)

Régen észrevettem, aztán meg is feledkeztem róla, hogy egy erdélyi, honfoglalás-kori sírból gyöngysor került elő, amelynek gyöngyein olyan piktogramma díszek vannak, hogy még a fekete-fehér képen is egy részük azonosítható:

Balról jobbra haladva vegyük sorra a kimásolt, felnagyított gyöngyszemeket a piktogramokat, mert magányos írásjelekről mást nem gondolhatunk. Díszítésként piktogramokat eddig csak a hunok *régészeti leletein* láthattunk. S ez úgy tűnik, hogy a hun hagyomány folytatása.

A balszélső jel talán az 'eb' piktogramja, mert a két vonal által zárt felső és alsó hegyes szögük erre utal. (L. No. 20.: ✕)

A második jel az a típusú *atyakereszt* lehet, amit a nikolsburgi ✕ 'and' ligatúra „alapjeleként” 'a' hangértékkel és a székely kopjafákon is látunk. (L. No. 20)

A harmadik jel az 'egek' ideogramma, amelynek egyszerűsített változatából később a székely 'e' betű lett képezve: 𐰢 > 𐰣 (L. No. 11)

Negyedik jel a kínai 'Nap' jelentésű „napkarika”. Ez nem része a korai székely írásnak, csak később, Telegdi által került be jelcserével a tovább rontott

székely írásba 'ly' betűként, megduplázva pedig a 'ty' betű helyett. Telegdinek igencsak „hézagosak” lehettek már az ismeretei.

Ötödik jel a kínai 𠂔 'fu' (atya) piktogram székely 𠂔 'athy' (aty) változata, ahol a két vesszőt az atyakereszt felső és alsó szárai közé már áthelyezték. (L. No. 20)

A gyöngysoron lévő piktogramok jelentősége abban van, hogy a székelyek (a „napkarikát” kivéve) mindegyikből első fokon betűt képeztek.

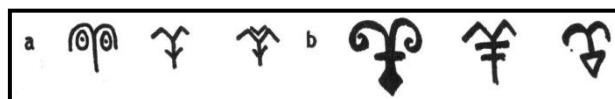
— Bizonyára még sok piktogramot lehetne találni a múzeumok raktáraiban elfekvő régészeti leleteken és publikációikban is, de rajtam kívül kutatásukkal még senki nem foglalkozott.

Árpád-kori templomok piktogram feliratai

Rendkívül nagy a jelentősége, hogy még az Árpád-korban is használatosak voltak kínai piktogramok. 1996-ban a Miskolci Bölcsész Egyesület Őstörténeti Konferenciáján meglátogattuk az Árpád-kori Vizsolyi Református Templomot is, amely 13. században épült szentélyének jobb oldali freskómaradványa alsó szélén rögtön megláttam a jobbra eldőlt 𠂔 'juh' kínai piktogramját:

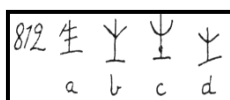

2014. július 17.-én célzatosan látogattuk meg ismét a Vizsolyi templomot. Sikerült nyugodt körülmények között Molnár Imréné segítségével alaposan megvizsgálni a templom freskóit, és képeket készíteni a templom kínai piktogrammáiról. Megállapítottam, hogy több olyan haloványan látszó 'juh' piktogram is van a freskón, amelyeknek (mint a már betűként egyszerűsített betűváltozataiknak), hiányzik a „keresztvonaluk”. (Jobboldali képen.). Kyril Ryjik 1980. No. 25.⁽²⁴⁰⁾ jelcsoportjában a piktogram különböző rajzait látjuk:

A 'b' -vel jelölt rajzok közül a baloldali rajz fővonalának alján rombuszt, a jobbszélső vonalának alján ágyékháromszöget: a nőnem jelöléseit látjuk. „Jang juh, vagy kecske ábrázolása.” „*Juhfélék, kecskefélék: dāmvađ, antilop, stb.*” Nemeket jelző mellékjelentésektől egyszerűsített rajzaikat látjuk a székely és ótörök jelrendszerekben. (L. Szekeres 2008. No. 35.)

A palota jelképei fölött lévő diadalíven, az újjászületés jelképe négy oldalán kínai sěng piktoqrammák vannak 'születés' jelentéssel:

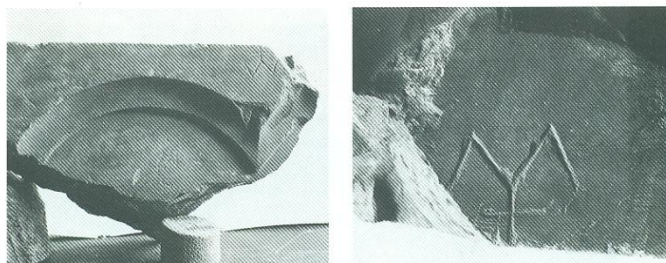

B. Karlgren 1957, **812 a—d.** *sěng /sang / s e n g élő (élni) (Sǐ); terem [gyümölcsöt], **születni** (Sǐ); termény (Lunyü); friss, üde Továbbá: „**b.** Jin csont, **c.** Csou I, **d.** Csou I” (L. Szekeres No. 30. 134-138)

A Somogyvári Bencés Apátság kínai 'juh' piktogram felirata

Könyvtáram rendezése közben akadt a kezembe a Dr. Magyar Kálmán szerkesztette: „SZENT LÁSZLÓ ÉS SOMOGYVÁR TANULMÁNYOK A 900 ÉVES SOMOGYVÁRI BENCÉS APÁTSÁG EMLÉKEZETÉRE” című könyv, amely a Somogy Megyei Önkormányzat anyagi támogatásával, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában, 1992-ben jelent meg Kaposváron. S amely könyvet a ZMTE 1993. évi Kaposvári Östörténeti Találkozó nyári nagyrendezvényén kapták ajándékkul a résztvevők. —

Felötlött bennem, hogy érdemes volna a képeket átlapozni, ami sikerrel is járt, mert Lantos Miklós fotóművész felvételei között, a 315. oldalon, a Vizsolyi Református Templom után, egy újabb keresztény valláshoz kötődő feliratát láttam meg a kínai 'juh' piktogramnak:

A kép aláírása: „Mosdó márványtöredéke mesterjeggyel.”

— A mosdónál lévő 'juh piktogram' nem (lehet) mesterjegy. (Az apátságot 1091-ben alapították, s akkor már állt a 60 méter hosszú templom.)

A szerzetesek Krisztus juhainak tekintették magukat, akik (piktogrammal jelölten) a mosdónál gyakorolták megtisztulásuk erényét. Mert a „*mosakodás: általában a test, vagy egy testrész vízzel történő megtisztítása; sajátos értelemben a vallásosság erényének cselekedete*”. (Magyar Katolikus Lexikon)

A romokat feltárók és a kép aláírója sem ismerte a kínai írás átfogó történetét, így a 'juh' piktogram rajzát (rajzait) sem abból a korból, amikor a hunok átvették. A mosakodás rítusa, „*a vallásosság erényének cselekedete*” különösen fontos (releváns) lehetett „Krisztus juhai”, a szerzetesek számára. Ezért van a mosdó márvány kövébe vésve a 'juh' piktogram.

Az Aranyosgerendi Református Templom kínai piktogram feliratai

Aranyosgerend (Luncani) Árpád-kori templomának fényképét látjuk. Mindkét oldalán és tornyán a falak külső felületére rögzített, a kínai 𠂇 'mu' (élő fa) piktogramból egyszerűsített formájú, vékony vasból készített, nagy méretű piktogram szimbólum díszítés van:

Erre lettem figyelmes, mert rajza egyes jenyiszeji ótörök feliratok 𐰃a, 𐰃 hangértékű betűváltozatként ismeretes. (L. Szekeres 2008. No. 34.) Ez köztudott vitát váltott ki, mivel 1860 előtti fényképen még ezek a díszítő szimbólumok állítólag nem voltak láthatók.

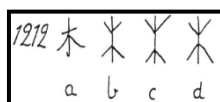
Falakon átmenő csavarral rögzítve valóban használatosak hasonló formájú, de kisebb és erősebb vasak. Árpád-kori templomaink vastag, többnyire kő falainak statikai problémáit már építésük, vagy szükség esetén később is, *nagy tömegű támpillérekkel, támfalakkal* oldották meg, nem ilyen vékony vasakkal. Amint látjuk a jobb oldali főfal sarkán az aranyosgerendi templomnál is. Nincsenek a vastag kőfalakon átmenő csavarok. De ez a kínai 'élő fa' piktogramból származó szimbólumok „létét” csöppet sem zavarja, mert a szentély ablakbelsőjének épen maradt festésének felső maradékán a körökben a kínai 𠂇 'mu' (élő fa) piktogrammak szimmetrikus, szalagfonatokkal összefogott stilizált rajzait látjuk, ahol eredeti szépségükben megmaradtak:

„Indás-tulipános” díszítésnek semmiképp sem tarthatjuk (ahogy a leírásokban szerepel), mert félremagyarázhatatlan egyértelműséggel, a körökben a kínai 𣎵 ’mu’ (élő fa) piktoqram stilizált rajzait látjuk. (L.: Bernhard Karlgren 1957, No. 1212):

— De miért is kerültek (kerülhettek) díszítő szimbólumként a gerendi templomba és a templom falaira?

A kínai 𣎵 ’mu’ (élő fa) piktoqramma (L.: B. Karlgren 1957, No. 1212):

rajzából a függőleges „fővonal”, a „fa törzse” eltávolításával képzett 𣎵 **a** és **ä** hangértékű ótörök betű (L.: Szekeres 2008, No. 34.) piktoqram előzményű jelentése: „*äyač* Baum, Holz || ağaç”, ’fa, faanyag’ (Alttgramm); a hangértékadó keleti török *jäyāč* szó jelentése is: ’fa’. (M. Räsänen 1969. 7) (L. még: Szekeres 2008, No. 34. jelicikket, valamint e piktoqram rajz felső részéből képzett ótörök betűt: Szekeres 2008, No. 55.: 𣎵 ’tal’ (ág). Hangértéke véghangzó **l** az ótörök feliratokban. A piktoqram függőleges fővonala alsó végén lévő elágazások a gyökereket, a felsők az ágakat jelképezik.

Ezért arra gondoltam, hogy a ’Gerend’ nevű helység neve is a ’fa, faanyag’ jelentéssel rokon értelmű ’gerenda’ szavunkkal áll (állhat) kapcsolatban. De Kiss Lajos Földrajzi Nevek Etimológiai Szótárában a helység nevének egészen más levezetését találtam:

„**Gerend** ’romániai helység Erdélyben Marosillyétől nyugat-délnyugatra; Grind’ [1491: *Gerend*: Csánki 5: 92]. Előzményéhez l. m. N. *gorond* ~ *gerind* ~ *girind* ~ *görend* ’földhát, dombhát; sziget, félsziget a mocsárban’. Ez szláv eredetű L. még blg. N. *zpeč* [< R. **gredь* ’mesgye’ (BEReč. 1: 277). A rom. *Grind* ’Gerend’ hangalakját a rom. *Grind* ’homokvonulat, bucka’ befolyásolta. (Csánki 5: 92; Kniezsa: *MagyRom*. 1: 215; *Iordan TopRom*. 28; Suciú 1: 271; *TESz*. 1: 1079 *gorond* a.). — Vö. **Aranyosgerend, Grid.**”

— Nos, — ezekkel a Kiss Lajos által meghatározott szláv ’földhát, dombhát, sziget, félsziget a mocsárban’ jelentésekkel nem tudtam azonosítani a település fekvését, mert — bár Gerend az Aranyos folyó partján van, — de igen csak sokszor átutazván rajta: sosem volt szigeten, dombháton, vagy félszigeten a mocsárban. Mert viszonylag sík területen, az Aranyos második teraszán fekszik, a

folyó felett 4-5 méter magasságban. (L. Gudor Lajos – Gudor Péter 2007, 4) Ezért elővettem a TESz. **Gerenda** szócikkét [L.: I. 1050], ahol a szó jelentése-ként a következőket olvashatjuk:

„J: 1. 1395 k. : ’megmunkált vastag szálfá; Balken’ # (l. fent);” Továbbá:

„A R. *gerend* ’erős gerenda’ (l. 1611: „*Gerend*: Balis, Tignum, Fundamentum contignationis”: MA.) esetleg nem magyar fejlemény a *gerendá*-ból, hanem külön átvétel valamelyik szláv nyelvből; vö. szl. *gred* ’tyúkülő; lebegőfa mint tornaszer’; cseh *hřad* ’tyúkülő’; or. R. *грядъ* ’gerenda’.”

Így a régi: „**Gerend** szó: Balis (teherhordó?), Tignum (*gerenda*), Fundamentum contignationis (*szarufák, faalkotmány alapja*)” jelentésekkel már „helyben is vagyunk”, — mert azt mégsem gondolhatjuk komolyan, hogy a település *Gerend* nevét egykor „*tyúkülő, lebegőfa*” jelentéssel nevezték volna meg. A régi ’erős gerenda’ jelentésű **Gerend** változatával annál inkább.

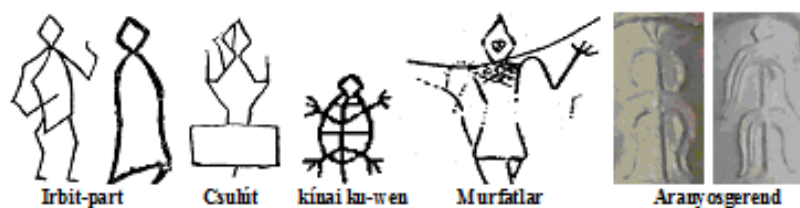
A **Gerend** „*fa, faanyag; gerendák, szarufák, faalkotmány alapja*” jelentését a X piktoqramok oly módon is látványosan mutatják, hogy a templom külső falain szimmetrikus párokban (!) elhelyezett *vízszintes földém gerendák*: X piktoqram jelképeire merőlegesen állnak a *szarufa gerendák*: X piktoqram jelképei. Úgy, ahogy a földém gerendákhoz csatlakoznak kétoldali párban a szarufa gerendák.

— Helyszíni szemrevételezésünk „felfedezése” volt még, hogy a főbejárat mindkét oldali tagolt oszlopainak felső sorában, a szélektől a második oszlopon, a levéldíszek között: — *rombusz fejű nőalakok* vázlatosan egyszerű véseteit látjuk:

A Kárpát-medencében ez az első „teljes-alakos”, megtalált ábrázolása a *női nem rombusz fejjel történt ősi jelölésünknek!*

— Rombuszfejű nőnem-ábrázolásainkat az *uráli irbit-parti és a mongóliai csulúti sziklarajzok* ábrázolásain át, a *kínai ku-wen* („ó-képirás”) *teknős* piktoqram nőnemének ábrázolásaként ismertük meg! (L. Szekeres 2008: XI. fejezet: „Termékenységi szimbólumaink az Urál-hegység és a Sárga-folyó (Huang-ho) között”)

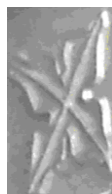

Amely tájolt (ku-wen) teknős piktogramból *a hunok a teknős jelcsalád* (Hung fan) *jeleit is származtatták!* (L. még: Szekeres 2008. VI. fejezetben: „Az ordoszi hun koronadisz és tájoló ideogrammai”; valamint a VII. fejezetben: „A „Kelet-Ázsiai szélrózsák” (Hung fan) ideogrammai”)

S itt meg kell jegyeznem, hogy eddig egyetlen türk (régii török) nőnemű „kőbabán” nem láttam még nemének *rombusz*, vagy *ágyékháromszög fejjel* történő ábrázolását!

Miként férfi kőszobrot **✕** 'atyakereszt' jelöléssel: igen. (L.: Mandics György: Róvott múltunk II. 386)

A főbejárat mindkét oldali oszlopainak alsó sorában legfelül, egy-egy kínai 'X' > X fu (atya, férfi) stilizált piktogram-változatot látunk (l.: Szekeres 2008, No. 20.), amely a *nikolsburgi ábécében 'ty'* betűként, de még *athy (aty) szóval* van megnevezve:

Példájaként annak, hogy a székely betűk piktogram előzményei nyelvünkön szavakat jelöltek.

A bejárat mindkét oldalának tagolt oszlopain a levéldiszek között, a templomba érkező *nők és férfiak* szimbólikus jelöléseit látjuk! —

— **Három, egymástól távol eső Árpád-kori templomunkban** a „piktogram-feliratok” bizonyítják, hogy nem csak Erdélyben a székelyeknél, hanem egész nyelvterületünkön ismertek voltak a székely ábécét alkotó kínai piktogramok és hun alkotású ideogramok, de csak a székelyek képezték belőlük az Árpád-korban írásukhoz ábécét.

A hunok, a koraavarok és Árpád népe régészeti leletein is megtalált, s még az Árpád-korban is használatos kínai piktogramok és az első székely feliratok időrendje között, immár bizonyított a hiátus és „időszakadék” nélküli használat folyamatossága!

Régészeti leleteken és Árpád-kori templomainkban lehetséges korabeli ismeretük maradék szórványait szorgosan keresve megtalálni. Ez a feladatunk, és

mind azoké, akik e kutató, feltáró munkában kellő módon felkészülve, tudnak és akarnak is segíteni. —

Egy ábécé betűinek származását nem csak betűinek piktogramma előzményű azonosítása határozza meg, hanem azok a kultúrkörben közös jel és betűtörténeti jelenségek is, amelyek a többi írástörténeti kultúrkörtől is megkülönböztetik:

- a./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek egyszerűsítő elhagyása.*
- b./ *Betűk piktogram előzményű rajzának kettéosztása (felezése).*
- c./ *Tájolt jelentésű rajzrészek kiemelése az ó-kínai tájolt teknős piktogramjából.*
- d./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek összevonása a székel és ötörök írásban.*

a./ Az ötörök és székel betűk piktogram előzményű rajzrészeinek elhagyásai esetenként a *kínai írásjegyek „munkatakarékos” rövidítéseivel mutatnak történeti összefüggést.* Már Dr. Ecsedy Ildikó sinológus könyve megjelenésekor A kínai állam kezdetei” Bp. 1987.) felfigyeltem arra a *sajátosan egyszerűsítő írástörténeti jelenségre, amikor az írásmód fejlődése folyamán, az írásjegyek rajzát „rövidítve”, egy-egy rajzrészüket elhagyták.* L. pl. Ecsedy Ildikó 1987, 352. jegyzetében:

(352) A 𠂇 *hing*-nek ismert írásjegyről lehet szó, amelynek a jobb oldalán rövidítik a „kés” (刀 *tao*) jelét, a bal oldalán szereplő 𠂇 helyett pedig 𠂇~ 𠂇 -et is írnak a hasonló szerkezetű írásjegy-összetételekben, vö. Karlgren 1957, No. 808 (𠂇 *hing*: No. 808b); l. még 355. jegyzetünket. Ilyen értelmű lehet a *Suo-wen* következő írásjegye, talán éppen ugyanennek a változata (bár a *Suo-wen* szerint ejtése-értelme a *cs’uang*-éhoz hasonló: „törvény (t alkot)”, vö. *Suo-wen* V. B, 106a).

A *hing* írásjegy 刀 *tao* jelét a jobboldali 𠂇 rajzrészre rövidítették. Miként a „bal oldalán szereplő 𠂇 helyett pedig 𠂇~ 𠂇-et is írnak”.

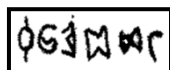
Hszü Shen (58-147) a *Shuowen Jiězì* („Az egyszerű és összetett írásjegyek magyarázata”) című etimológiai szótárában már hat csoportba osztotta a kínai írásjegyek szerkezeti típusait.

Ezek közül a harmadik, amelyben a bonyolultabb írásjegyek már két részből állnak. Az összetett írásjegyek bal oldalán a *fogalomköröket alkotó* gyökjelek (kulcsok) vannak. Ilyen kb. 200 - 214 van, amelyek jelölik és megmutatják az új írásjegyek tárgykörét. Jelezve, hogy az írásjegy (és a kínai szó) milyen fogalomkörbe tartozik. (Alábbi példánkban a 氺 ’víz, folyadék’ gyökjele a ’jég’ és a ’víz’ összevont, „rövidített” rajza.) A jobboldalon pedig a kiejtésre megközelítően utaló, fonetikai elemeket tartalmazó írásjegyek vannak.

Ily módon a 𣎵 gyökjel a: „河 *hö* (folyó)”; a „江 *csjáng* (folyam)”; a „洋 *jáng* (óceán)”; a „酒 *csjó* (szeszital)”, stb. írásjegyeinek *fogalomkörü* meghatározója. (Nagy Bálint 1989, 353)

A kínai írás ekkor már piktofonetikus. ***De ez nem befolyásolta a már lényegesen korábban átvett kínai ó-képirás piktogrammáinak rajzait és jelentéseit.***

A székely betűk között is vannak „rövidített”, egyszerűsített) rajzú betűk, amelyek rovástechnikai, vagy ligatúra alkotás okán jöttek létre. Ilyen a kínai 𣎵 ’üst’ (B. Karlgren No. 834h) piktogramma egyszerűsített 𣎵 rajza, amelyből a székely írás 𣎵 ’u’ betűje is származott oly módon, hogy a piktogramma rajzát a két középső vonal elhagyásával egyszerűsítették. (L.: Szekeres 2008, No. 27.) De ez még a „kínai szomszédságban” történt, mert kőrajzos előfordulása a „Дарви” nevű gránit sziklacsoport lelőhelyén, az orhoni ótörök feliratok között látható: «Дарви» жартас таңбалары («Darvi» szikla szimbólumok). De nem ótörök:

Egyszerűsített a rajzuk a kínai 𣎵 ’antilop, juhfélék, kecskefélék’ piktogramból képzett nikolsburgi 𣎵 ’ent’, és ótörök 𣎵 ’r²’ hangértékű betűknek is oly módon (L. No. 35.), hogy a rajzuk függőleges fővonalát metsző vízszintes vonalak a rajzokról elhagyták.

Az Árpád-kori Somogyvári Bencés Apátság mosdóján és a Vizsolyi Református templomban az „eredeti” kínai 𣎵 𣎵 ’juh’ piktogramma rajzokat látjuk! S ez azt is jelenti (jelentheti), hogy az azonos betűrajzra egyszerűsítés az ótörök és a székely betűknél egymástól függetlenül ment végbe. azért, Oka: a *fa* (rovás vessző) *szá irányával azonos irányú vonalak elhagyása*.

A kínai ’rét’ piktogramból képzett 𣎵 ’r’ betű rajzát a Bolognai írásemlékben egyszerűsítették a középső 𣎵 ferde vonalra úgy, hogy a függőleges vonalait elhagyták. Így még felismerhető maradt az egyszerűsített betű hangértéke, miként ligatúráknál szintén jól felismerhető, többnyire egyszerűsített rajzrészükkel kapcsolódnak a betűk egymáshoz. De ez csak eseti egyszerűsítés.

Ennél némileg bonyolultabb a **nikolsburgi** 𣎵 ’echech’ (ecsecs) ligatúra betűinek egyszerűsítése (L.: Szekeres 2008. No. 41), amely nyomatékosan hívja fel a figyelmünket egy másik (második) ’cs’ betűre, vagy képzésének lehetőségére, amelyet a *celőke* (vagy: *cigle* vessző) korábbi, — 𣎵 *cselőke* (vagy: *csekle* vessző) szavával lehet képezni. Rajzukat hangértékükkel a nikolsburgi jelcsalád ábécéjében, két egyszerűsített *cselőke* (vagy *csekle*~ *csigle*) piktogramból alkotott betű 𣎵 *echech* ligatúrájában látjuk, ahol a két 𣎵 ’cs’ hangértékű betű egy mellékvonalát egyszerűsítve elhagyták: 𣎵 és egymással „keresztelték”: 𣎵

Ezért érthetetlen és értelmezhetetlen számomra, hogy a *kitűnően olvasható* 𣎵 *echech* (***echech***) ligatúra hangértékét szubjektíven megváltoztatták:

Róna Tas András: X **hh** (Az avarok aranya, 2002, 126.)

Hosszú Gábor (2012/196.): X **χ** Hozzáteve „mai név”-ként: CH.

Varga Géza (1993/26.; 1998/16.): X **ety** Az *athy* (aty) jobbra döntött magas hangrendű *ety* változatának véli, amit követői is átvettek, pl.:

Varga Csaba (2000/221), (2002/66). És még sorolhatnám...

A nikolsburgi X *echech* hangérték adatának **hh**, vagy **χ** (**CH**) *hangértékre változtatása* azért is furcsa, mert ha végigolvassuk a TESz második kötetében a 'h' gégehanggal kezdődő szavaink korai latin betűs írásmódját Kr. sz. u. 1500-ig, — akkor megállapíthatjuk, hogy az ómagyar **χ** (h) hangot **hat szó kivételével** (!) — mindig is **h**-betűvel jelölték! (L. még: Kniezsa 1952: 17)

A hat kivétel:

1./ **hála** 1211: ? *Chala*; **de**: 1240: *Halaad*. (Déli szláv átvétel. Óegyházi *chvala* 'dicséret, köszönet').

2./ **hamu** 1195: *chomuv*; **de**: 1211: *Homuholm*. (1195: íráshiba. Nem magyar anyanyelvű írta.)

3./ **hany** 1075/†1124/†1217: *Chonu*; **de**: 1141-61/12. szd.: *Hon hn*. (Bizonytalan eredetű szó.)

4./ **három** 1195: *charmuv*; **de** 1055: *harmu*. (Az 1195-ös: íráshiba. Nem magyar anyanyelvű írta.)

5./ **hazug** 1130-40/12-13. szd. *Chozug szn*.; **de**: 1329: *Hazug szn*. (Ismeretlen eredetű szó.)

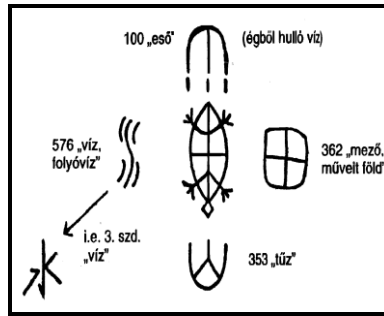
6./ **hüvely** 1380 k. „Vagina: *Chyvel*”; **de**: 1405 k.: „bab *hivel*” (Bizonytalan eredetű szó.) (TESz)

Megállapíthatjuk, hogy legkorábbi írásmódjuk átvétel. Vagy íráshiba.

A székel írás a betűk képzésétől kezdve — mindig hangjelölő volt! Hangok jelölésére alkották! Ami kizárja, hogy az X *echech* (ecsecs) ligatúra hangérték jelölését **hh-nak, vagy **χ**-nak olvassuk! A „**CH**”-ról és az „**ety**”-ről már nem is beszélve... Csak a hangok jelölésének módja változott. Pl.: ' -ről 'cs'-re. Mert korai latin-betűs írásunkban a 'cs' hangot 'ch' latin betűkkel jelölték.**

b./ **Betűk piktogram előzményű rajzának kettéosztása (felezése).**

A piktogram felezéssel alkotott új piktogramok alkotásának a kínai írás történetében már igen régi hagyományai voltak. Írástörténeti műveletét már a Jin-korban láthatjuk az 'eső' (L.: B. Karlgren 1957, No. 100.) és a 'tűz' (L.: Karlgren 1957, No. 353.), és a 'mező, művelt föld' piktogram alkotásánál:

Az észak-dél főirányba tájolt teknős piktoqram rajzát kettéosztották (megfelezték), amelyen a haspáncél természetes vonalai láthatók, s ezeket a sajátos vonalakat is felhasználták az új piktoqramok jelentésének (felismerhető) ábrázolásához. (Ugyanez történt a Hung fan fogalmainak és még néhány más fogalomnak a hunok által a tájolt teknősből történt kivonásánál („kiemelésénél”) is. Mert négy tájoló ideogramját az ordoszi hun arany fejéken (koronán) már ott látjuk.)

A kínai „eső” piktoqramma alkotásában északon van az ’ég’ boltozatának teknőspáncél-ívű rajza, amelynek aljához a három vonalból álló ’víz’ piktoqramma vonalaiból rövidített víz: ’eső’ esik. A tájolt teknős piktoqram déli felének rajza alkotja a haspáncélon látható fővonalról az első lábak felé menő természetes rajzolatokkal a ’tűz’ piktoqrammát. Mert a ’tűz’ tájolása délen van.

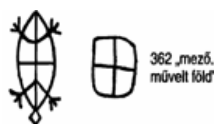
A Mezőberényben fellelt hun arany csattesten a kettéosztott (megfeleztett) nyílhegy bal oldali rajzát látjuk: (L. Szekeres 2008, 185) amely később a Nikolsburgi ábécé Λ „’vas’ nyílhegy” jelentés ’vas’ szavából képzett, véghangzó ’s’ hangértékű betűje. Hangértéke azért véghangzó, mert a ’vas’ szó akrofóniája (szókezdő hangja) már „foglalt” volt az ’üst’ anyagának $\mathfrak{M}$ korai megnevezéseként.

Az ótörök betűalkotó(k) átlós irányban kettéosztották az $\mathfrak{M}$ ’üst’ piktoqrammát, és felső felét úgy az orhoni $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ — mint a jenyiszeji $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{P}$ $\mathfrak{P}$ jelrendszerben $\ddot{u}$ és $\ddot{o}$ hangértékű betűként látjuk. Rajza alapján meg tudjuk állapítani, hogy a piktoqram felső részének $\mathfrak{N}$ $\mathfrak{N}$ megnevezésével: „*üstün, üsdün* ober, oberer, oberhalb, mehr als || *üstün, yukarda*” (felső, felsőbb, felső fél) (AlttGramm) jelentéssel nyerte el akrofóniás $\ddot{u}$ hangértékét. (L.: No. 27)

Ugyanígy osztotta (osztották) ketté az ótörök ábécé alkotója (alkotói) a $\mathfrak{H}$ *rét* piktoqramot is egy felső $\mathfrak{H}$ *rét*, r^1 és egy alsó $\mathfrak{H}$ *tariɣlaɣ* (mező) t^2 hangértéket adó ideogrammára. (L.: No. 22)

c./ *Tájolt jelentésű rajzrészek kiemelése az ó-kínai tájolt teknős piktoqramjából.*

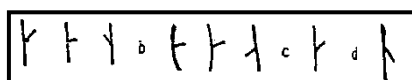
Már a piktoqram felezésénél bemutattam a tájolt ’teknős’-ből a kínai a tájolt ’eső’ és a ’tűz’ tájolt piktoqramok alkotását. A teknős alsó páncélját a ’föld’-et szimbolizáló piktoqram négyszögletesítésével alkották meg a kínai ’mező, művelt föld’ piktoqramját:

A különbség annyi a piktogramma alkotások között, hogy a „négyszögesített” piktogram a *művelt föld* parcelláihoz jobban hasonlít. A székely betűnek megmaradtak a teknős piktogram körvonalai: ☉ — és a két fővonal metszete jelenti a közepet, a középpontot. Amely az ótörök **O** **o** **y¹** (j¹) betűk (L.: No. 9. *yer*; *yir* föld) esetében hiányzik. (Amely ily módon is bizonyítja, hogy a türköknek a kínai Hung fan már nem volt műveltségük része.)

A alábbi, szintén teknősből (kiemeléssel) származtatott kínai jeleknek és rontott rajzú változatainak a Sang(—Jin) korban (Kr. sz. e. (XVII) XIV. — XI. sz.) '*jóslat, jövődőlés*' jelentésük van, ami rajzaik azonossága, hasonlósága ellenére *nem azonos* a hun '*dél*' és '*tűz*' ideogrammák jelentésével.

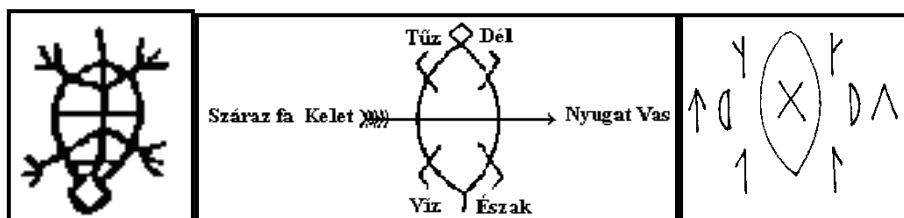
Történetük is a jósláshoz kapcsolóik, mert a tűzben hevített teknő ily módon, a természetes rajzolat mentén repedhetett el.

Az ázsiai hun '*dél*' és '*tűz*' ideogrammák a kínai '*tűz*' ideogrammával állnak *történetükben összehasonlítható szemléleti és jeltörténeti rokonságban*, ahol a fején álló teknős *déli* teknőívében a fővonal *déli* része a mellső lábak felé tartó (*déli*) mellékvonalakkal alkotják a kínai piktogrammát. Ugyanazon „*déli*” vonalakból áll, mint a hun 'tűz' és 'dél' ideogramma: Vö.: Karlgren 1957, No. 353.:

Eltérést a balszélső, fején álló teknősből származtatott kínai piktogramma vonalainál látunk, mert a hun alkotású ideogrammák a teknős világmodell a fejével dél felé fordított piktogramból származnak, Szekeres 2008, No. 1.-től No. 9.-ig:

A '*kelet*' ideogramjának eddig nem találom. Az '↑' '*észak*' ideogrammából az ótörök betűalkotók képeztek betűt '↑' '*ir*, *yir*' (észak) '*i*' és '*ī*', valamint az '↑' '*ej*'

-szak (észak) szó 'e' akrofoniájával. Ez utóbbi *e* hangértéket 'észak' jelentéssel ótörök nyelvű szóval nem lehet levezetni. Csak nyelvünkön, mert ótörök nyelven csak az 'i' és *ĩ* hangértéknek van „jelentéstörténeti fedezete”.

S itt (ismét) felmerült emlékezetünkben *Sir Gerard Clauson véleménye* az ótörök ábécé alkotásáról: „Akárki is találta fel a rovásjel ábécét, egy magasan képzett embernek kellett lenni, jó tájékozottsággal a hangtan és a hangok művészetét képviselő betűkkel. Az a lehetőség, hogy török anyanyelvű volt, kizárható.” (Kiemelés tőlem.)

d./ *Betűk piktogram előzményű rajzrészeinek összevonása a székely és ótörök írásban.*

A székely és az ótörök írás ábécéjében egyaránt voltak olyan több rajzrészű piktogramból (piktogramokból) képzett betűk, amelyek rajzrészeit betűvé képzésük után nem sokkal valamilyen módon összekötötték, egységesítették. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy zavarta a betűk használóit, ha egy betű rajza több részből állt. Törvényszerűen egységesültek használatuk folyamán.

A Nikolsburgi ábécé *⌘ athy* (aty) piktogram jelentéssel jelölt, *ty* hangértékű betűje a kínai *𠂔* 'fu; atya' (Karlgren 1957, No. 102) piktogram átvétele, miként a másik *𠂔* 'at' változat is, amely a „korai avarokkal” került a Kárpát-medencébe.

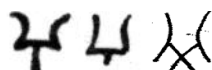
Az *⌘ athy* (aty) már a marosgombási honfoglaláskori sír gyöngysorán a nikolsburgi rajzával látható. A kínai piktogram atyakeresztje felett lévő két vessző a kereszt alsó és felső öblébe lett „kívülről” áthelyezve. Általában ott is maradt, vagy később a kereszt valamelyik szárához kötötték szimmetrikusan, ahogy a Marsigli által feljegyzett ábécében: *⌘* látjuk. A két vesszőt a koraavar kunágotai ezüstkorsó és az ozora-tótipusztai edény feliratán már az atyakereszt felső végeihez kötve *𠂔* ismertük meg. Tehát a rajzrészek összevonása már a koraavaroknál kimutatható.

A székely Nikolsburgi ábécében a 'gy' hangértékű betűnek mindkét változatát látjuk. Az eredeti, átvett 'jég' jelentésű kínai piktogram két párhuzamos rövid ferde vonalból *𠂔* áll. (L. No. 23) (Így látjuk használatban a koraavar vadászsi-pon is.) A Nikolsburgi ábécében az 'n' betűvel alkotott 'eng' (engy) ligatúrában a két ferde vonalat egy függőleges vonallal összekötötték: *𠂔* (L. No. 44) A székely feliratokban már csak a kettős-kereszt alakúvá *𠂔* alakított betűt használták. A két részből álló piktogramot egységesítették. Ma már a betű piktogram-előzményű rajzát a „rovók” sem ismerik.

Ugyanez a helyzet az eredeti 'h' hangértékű székely betűvel (L. No. 25), amelynek kínai piktogram előzményű rajza két külön álló *𠂔* egymás fölé rajzolt keresztből áll. Így ismerjük a Nikolsburgi ábécében is, de a két keresztet egymással összekötötték: *𠂔* — egységesítették. Majd később egy könnyebben róható, de tőle idegen *𠂔* betűvel helyettesítették, aminek semmi köze a „kevert színű, barna és fehér”, hóka-kesely színű lóhoz, amit a kínai piktogram jelent.

Ugyanez a helyzet a Nikolsburgi No. 31. 'cs' hangértékű: 𐰚 és a No. 33. 𐰚 'z' hangértékű betűvel, ahol még a kettéosztott 'repülni' és 'szárny' piktogram fele nem ér össze a 𐰚 'hirtelen, egy csapásra' jelentésű függőleges vonallal. Később már összerótták.

Az ótörök (No. 47.) 𐰚 𐰚𐰚𐰚 𐰚¹ (g¹) hangértékű betűváltozatok a kínai 𐰚 'kicsi(ny)' jelentésű piktogramból származnak. Hangértékadó ótörök szava: „*kičig* klein || küçük” (kicsi). (AlttGramm) Véghangzó hangértékű, mert az ótörök nyelvben szókezdő 'g' hang még nem volt. Átvételkor függőlegesen tükrözve megfordították a 'kičig' (kicsi) piktogram vonalkáit, feltehetően azért, hogy a két felső vonalka alá pontosabban lehessen az alsó vonalat húzni (róni). A három vonalka összekötése folyamán a betű rajzának zavaróan sok alakja jött létre: az orhoni 𐰚 𐰚 és a jenyiszeji 𐰚 𐰚𐰚𐰚 betűváltozatok. Rajz-romlásának mértéke az ótörök felirattípusokban fontos információ részünkre:

A bal oldali orhoni és a középső jenyiszeji betűhöz képest legnagyobb a „romlás” a jobbszélső talaszi változaton, ahol már a kínai piktogram rajzát fel sem ismerjük. A talaszi feliratok az Abai Kazak Nemzeti Pedagógiai Egyetem „Régi Török írásos kövek és kéziratok Történelmi és Kulturális Adatbázis”-ában a VIII – X. századba vannak keltezve. A jenyiszejiek a VIII – IX. századba. Az orhoni feliratok többsége a VII. – IX. századba. A felirattípusok időrendje és földrajzi helyszíne szerint a romlás más betűknél is jelentkezik. Az 'kicsi' piktogram eredetibb rajza a legrégebbi orhoni és jenyiszeji feliratokban látható, a talaszi feliratokban eredeti rajza már nem fordul elő. Rajza a Talasz vidékére már később, rontott változattal kerülhetett. Jeltörténeti szempontból a talaszi feliratok helyzete az orhoni, de még a jenyiszeji feliratokhoz képest is romlottabb betűkből áll.

Írások ábécéinek kutatásában írástörténeti adatokat csak forrásadataik hiteles szakirodalmi adatrendszerében lehet eredményesen ellenőrizni. Máshol — nem.

Irodalom

Abai Kazak Nemzeti Pedagógiai Egyetem „*Régi Török írásos kövek és kéziratok Történelmi és Kulturális adatbázisa*” (2005)

Amanzholov, Altay Sarsenuly: *Genesis of Türkic Runic Alphabet, Almaty, Mektep, 2003.*

Amanzholov, Altay Sarsenuly: *History and Theory of Ancient Türkic Script, Almaty, Mektep, 2003.*

Аманжолов А. С.: *История и теория древнетюрского письма, Алматы 2003.*

- Baichorov, Soslanbek: *Ancient Türkic Runic Monuments of Europe, Stavropol, 1989.*
- Bartos Huba: *Az írás története és típusai — bartos.web.elte.hu. 2014pdf*
- Clauson, Gerard: *THE ORIGIN OF THE TURKISH „RUNIC” ALPHABET*
- Danzel, Theodor Wilhelm: *Die Anfänge der Schrift Leipzig, Voigtländer (1912)*
- Ecsedy Ildikó: *A kínai állam kezdetei, Akadémiai Kiadó, 1987.*
- Faulmann, Karl: *Illustrierte Geschichte der Schrift, Wien - Pest - Leipzig, 1880.*
- Klyashtorny, Sergey G.: *Ancient Turk Rock Inscriptions in the Talass, 2004.*
- Kyzlasov, Igor Leonidov: *Paleographical study of the Türkic Alphabets From the 6-th to 15-th century AD Elements of history, distribution, and classification*
- Mukhamadiev, Azgar Gataullovich: *Ancient Coins of Kazan, Kazan, Tatar Publishing house, 2005.*
- Nagy Bálint: *Kínai Nyelvkönyv, Ariadne Könyvek, 1989.*
- Polivanov, Jevgenyij Dmitrievich : *Ideographic motive in formation of the Orkhon alphabet.*
- Róna-Tas András: *On the developement and origin of the East Turkic „runic” script Acta Orientalia*
- Szekeres István: *A SZÉKELY ÉS AZ ÓTÖRÖK ÍRÁS JELTÖRTÉNETE Bevezetés a történeti összehasonlító jeltörténeti módszer alkalmazásába, Bp. Mundus Kiadó. 2008.*